

Onderzoek naar religieus en levensbeschouwelijk
geïnspireerde solidariteit in de welvaartsstaat

Religieuze hulp in een seculier welzijnslandschap

Hoe omgaan met levensbeschouwelijk
geïnspireerde principes en praktijken in de
welvaartsstaat?

Werken mee aan dit rapport

Bert De Munck, Peter Raeymaeckers, Mieke Schrooten

Dit rapport maakt onderdeel uit van het Soligion-project, een onderzoek naar religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in de welvaartsstaat.

Dit project wordt gedragen door onderzoekers aan de Universiteit Antwerpen, UGent en KU Leuven, en verrijkt door de bijdrage van organisaties uit het Vlaamse middenveld.

Het onderzoek loopt tot eind september 2024 en wordt uitgevoerd met steun van de Vlaamse overheid (FWO-SBO)(S006621N).

Voor meer informatie over dit onderzoeksproject, check onze website:
www.soligion.be

Inhoudstafel

In een notendop	5
Figuren en tabellen	6
Afkortingen.....	6
Inleiding	7
Doelstelling en doelpubliek.....	8
Leeswijzer	9
Deel 1. Enkele kernconcepten	11
Levensbeschouwelijk geïnspireerd solidariteitslandschap	11
Welvaartsregime.....	13
Deel 2. Religieus en levensbeschouwelijk (solidair) Vlaanderen	14
Erkende religies.....	16
Niet-erkende religies	17
Religieuze en levensbeschouwelijke solidariteitsinitiatieven in Vlaanderen.....	18
Deel 3. Spanningen in samenwerkingen	21
Spanningsveld 1. Beperkte bevoegdheid en capaciteit van publieke instellingen ...	22
Spanningsveld 2. Bureaucratisering en standaardisering	26
Spanningsveld 3. Gebrek aan (h)erkenning, vooroordelen en wantrouwen	28
Deel 4. Handvatten en beleidsaanbevelingen	31
Krijg zicht op het initiatief	31
Ga na welke samenwerkingsvorm mogelijk is	34
Handvatten voor eerstelijns werkers	42
Handvatten voor beleidsmakers.....	50
Beleidsaanbevelingen	62
Bronnen	71
Over de auteur.....	73
Gerelateerde publicaties	75

In een notendop

Dit rapport bekijkt hoe we religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde principes en solidariteitspraktijken beter kunnen accommoderen in het welzijnslandschap.

We stellen dat **drie spanningsvelden** deze samenwerkingen vaak bemoeilijken of in de weg staan:

1. Publieke instellingen als OCMW's worden in hun handelingsvrijheid beperkt door sterk afgelijnde regels rond bevoegdheden, en beschikken niet altijd over voldoende personeel om alle hulpvragen op te vangen. Wanneer deze hulpvragen vervolgens worden overgedragen aan solidariteitsinitiatieven kunnen er langs beide kanten onrealistische verwachtingen ontstaan. Ook kan het gevoel ontstaan dat cliënten niet doorverwezen maar 'wegverwezen' worden.
2. Moeilijke procedures om aan subsidies te geraken en bureaucratisch taalgebruik kunnen ervoor zorgen dat kleine solidariteitsinitiatieven hun weg tot overheidsinstanties niet vinden. Ook wanneer er wel samenwerking is, bijvoorbeeld onder de vorm van doorverwijzing, kan de bureaucrativering van de samenwerking ervoor zorgen dat relaties onder spanning komen te staan.
3. Een gebrek aan contact, wederzijds wantrouwen en vooroordelen over de andere partij, kunnen relaties tussen publieke instanties en religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven in de weg staan.

Op basis van onze inzichten, stellen we **negen beleidsaanbevelingen** voor beleidsmakers op stads- en het Vlaamse niveau voor.

Figuren en tabellen

Titel	Pagina
Afbeelding 1 Variaties in soorten religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven en hun werking	19
Afbeelding 2 Vier lenzen om verscheidenheid in levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitslandschap in beeld te brengen	33
Afbeelding 3 Overzicht van verschillende samenwerkingsvormen tussen religieuze en niet-religieuze sociale organisaties.	40

Afkortingen

CAW	Centra Algemeen Welzijnswerk
IACSSO	het Informatie- en Adviescentrum inzake Schadelijke Sektarische Organisaties
OCMW	Openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn
SPOC	Single Point of Contact

Inleiding

Hoewel de rol van religieuze actoren in veel publieke domeinen de laatste decennia afnam, spelen levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven ook vandaag vaak nog een belangrijke rol in de ondersteuning van mensen in een maatschappelijk kwetsbare positie.

Deze **religieuze en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven** vind je in alle maten en vormen. Historisch gezien waren dat vooral katholiek geïnspireerde initiatieven die van ver of dichtbij een band hadden met de rooms-katholieke kerk. Maar even goed steunt ons welvaartsregime op kleinere, meer recente en vaak ook wat meer informele religieuze solidariteitsinitiatieven.

Voor de meer recente, kleinere, niet-katholieke religieuze solidariteitspraktijken stoten wel eens op argwaan bij lokale overheden en mensen die geen voeling hebben met de religie. Zijn ze wel te vertrouwen? Willen ze mensen wel echt helpen, of zijn ze er enkel op uit hen te bekeren? Is religieuze inspiratie niet iets van het verleden? En is de hulp die ze bieden wel structureel genoeg?

Omgekeerd staan die nieuwe initiatieven ook niet automatisch te springen om met de overheid samen te werken. Sommige zouden dat graag doen, andere blijven liever onafhankelijk. Men wil geen controlerende pottenkijkers of men vreest zich te veel te moeten aanpassen aan de seculiere logica van de overheid.

Wederzijdse argwaan kan samenwerkingen tussen religieuze en niet-religieuze actoren belemmeren. En ook daar waar er wel sprake is van samenwerking, bijvoorbeeld wanneer OCMW's cliënten doorverwijzen naar religieus geïnspireerde initiatieven, blijkt die samenwerking niet altijd vanzelfsprekend en gaat ze soms gepaard met spanningen.

Nochtans toont eerder onderzoek aan dat sommige doelgroepen makkelijker de weg vinden naar levensbeschouwelijk geïnspireerde hulpinitiatieven dan naar het aanbod van gevestigde, meer in het gesecculariseerde welvaartsregime ingebedde organisaties. De aandacht voor spirituele noden en de vaak meer holistische aanpak van levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven spreken sommige mensen net aan. Ook zijn de kleinere, minder formele levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven

vaker laagdrempelig; de uren waarop ze bereikbaar zijn, soms flexibeler; de taal waarin mensen geholpen worden, toegankelijker.¹

Religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven zouden in dat opzicht een complementaire partner kunnen zijn voor professionele, niet-religieuze hulpverleners en lokale overheden die er niet altijd in slagen bepaalde doelgroepen te bereiken of hen de hulp aan te bieden die ze nodig hebben.

Doelstelling en doelpubliek

Dit rapport gaat na hoe we religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsprincipes en -praktijken beter kunnen accommoderen in het welzijnslandschap. Om dit te doen, moeten we eerst de bestaande **spanningen** bekijken die we soms ervaren in de samenwerking tussen religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven en publieke instellingen, lokale overheden en niet-religieuze middenveldactoren. We bieden **handvatten** aan eerstelijnswerkers en beleidsmakers om deze spanningen weg te werken en het opstellen van complementaire partnerschappen te vergemakkelijken. Tenslotte geven we **beleidsaanbevelingen** aan beleidsmakers die de ervaren spanningen kunnen wegwerken.

Concreet focussen we op 2 doelgroepen:

- **De eerstelijnswerker:** Alle terreinwerkers, brugfiguren, vrijwilligers en maatschappelijk werkers die in hun job op zoek zijn naar een manier om het met cliënten over religie, levensbeschouwing of spiritualiteit te hebben en de samenwerking met religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven te verbeteren.
- **De beleidsmaker:** Deze categorie definiëren we ruim: we richten ons op beleidsmakers van lokale, regionale en nationale overheden, en op beleidsmakers in sociaal werk organisaties die verder willen nadenken over religie-gerelateerde gevoeligheden, en bereid zijn te zoeken naar betere vormen van samenwerking en complementariteit.

---

¹ Zie onder meer: Dierckx, D., Vranken, J., & Kerstens, W. (2009). *Faith-based organisations and social exclusion in European cities: National context reports*. Acco; van den Toorn, J., Davelaar, M., Hamdi, A., Reches, L., & van Keulen, M. (2020). *Omvang en karakter van de maatschappelijke activiteiten van levensbeschouwelijke organisaties in Rotterdam*. Verwey-Jonker Instituut; Swyngedauw, K. (2019). Informele netwerken als welzijnsactoren rond verborgen thuisloosheid in het Brussels Gewest. In M. Schrooten, R. Thys, & P. Debruyne (Eds.), *Sociaal schaduwwerk. Over informele spelers in het welzijnslandschap* (pp. 195-201). Politeia.

Leeswijzer

Deel 1

Vooraleer we dieper ingaan op de moeilijkheden die het levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsveld ervaart in zijn samenwerkingen met niet-religieuze sociale actoren, willen we **enkele kernconcepten** verduidelijken (pp. 11-13). We leggen uit wat we bedoelen met 'religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven' en benadrukken de diversiteit in dit landschap. Ook beschrijven we wat een 'welvaartsregime' inhoudt, hoe dit verschilt van de term 'welvaartsstaat', en hoe de religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven zich verhouden tot dit welvaartsregime.

Deel 2

Verder schetsen we kort het huidige **religieuze en levensbeschouwelijke (solidariteits)landschap in Vlaanderen** (pp. 14-20). Welke religies worden er vandaag in Vlaanderen beoefend? Wat is het verschil tussen erkende en niet-erkende religies? En hoe zit het met de religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven in Vlaanderen?

Deel 3

In het derde deel van dit rapport staan we stil bij drie **spanningsvelden** die we ervaren in de samenwerking tussen religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven, publieke instellingen, stadsdiensten en andere niet-religieuze sociale actoren: (1) de verhoogde werklust door de beperkte bevoegdheid en capaciteit van publieke instellingen; (2) het drempelverhogende karakter van bureaucrativering en standaardisering, en (3) een gebrek aan contact, wederzijds wantrouwen en vooroordelen over de andere partij (pp. 21-30).

Deel 4

Het aanpakken van deze spanningen vormt de basis voor het laatste deel. In dit deel 4 reiken we concrete **handvatten** aan, zowel voor eerstelijns werkers als beleidsmakers, rond hoe ze een complementaire samenwerking met religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven kunnen bewerkstelligen (pp. 31-60).

We eindigen met negen **beleidsaanbevelingen** voor politieke actoren op lokaal en regionaal niveau die verder willen nadenken over de hogergenoemde spanningsvelden en bereid zijn te zoeken naar betere vormen van samenwerking en complementariteit (pp. 61-69).

De inzichten in dit rapport zijn gebaseerd op vier jaar aan historisch en sociaalwetenschappelijk onderzoek, en komen vaak ook in eerder verschenen publicaties (wetenschappelijke artikels, een handboek, wetenschapspopulariserende stukken) aan bod. Voor een overzicht van alle publicaties, zie www.soligion.be.

Alle verwijzingen in het rapport naar religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde organisaties werden gepseudonimiseerd.

Deel 1.

Enkele kernconcepten

Levensbeschouwelijk geïnspireerd solidariteitslandschap

In welk opzicht verschilt een religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerd solidariteitsinitiatief van een solidariteitsinitiatief dat niet gebaseerd is op religieuze motieven? Wat bedoelen we met 'solidariteit' en met 'solidariteitsinitiatieven'? En hoe wordt religieuze of levensbeschouwelijke solidariteit concreet ingevuld door de initiatieven?

Levensbeschouwelijke inspiratie

We spreken van religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven wanneer deze uitgaan van, of door de initiatiefnemers expliciet verbonden worden aan een particuliere religieuze of levensbeschouwelijke traditie. In het geval van religie verwijst de levensbeschouwing naar een transcendente, bovennatuurlijke dimensie.

Een kleurrijk lappendeken

Deze initiatieven kunnen op verschillende manieren verbonden zijn met de levensbeschouwelijke traditie, gemeenschap of institutie. De relatie kan heel duidelijk en formeel zijn, maar net zo goed beperkt tot 'geïnspireerd zijn door' of 'werken in de traditie van'. De organisaties kunnen een lange geschiedenis hebben en sterk geïnstitutionaliseerd zijn in het welvaartsregime. Of ze kunnen recenter zijn, en daardoor vaak ook informeler en minder gestructureerd werken.

In deel 2 van dit rapport verduidelijken we dat stilstaan bij vier aspecten van het initiatief kan helpen om een concreter zicht te krijgen op de enorme diversiteit in het levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsveld: (1) de plek van religie/levensbeschouwing in het initiatief, (2) de invulling die aan solidariteit gegeven wordt, (3) de organisatiestructuur van het initiatief, en (4) de locatie van waaruit ze opereren.

Solidariteitsinitiatief

Solidariteit verwijst naar **de bereidheid om met elkaar te delen, vaak vanuit een gevoel van verbondenheid**. Deze bereidheid om te delen neemt verschillende vormen aan. Mensen kunnen met elkaar solidair zijn door elkaar materiële (zoals voedselhulp of het verlenen van huisvesting) of financiële steun te bieden. Maar solidariteit laat zich daartoe niet beperken en kan zich ook uiten in tijd vrij maken, een goed gesprek voeren, samen naar oplossingen zoeken (bijvoorbeeld samen zoeken naar werk), aan elkaar denken of er op een betrokken manier voor elkaar te zijn.

Solidariteit vormt een essentiële ethische en sociale dimensie voor vele religies en levensbeschouwingen. In vele religies wordt solidariteit gezien als een **morele plicht**. Het is echter belangrijk om daarbij op te merken dat binnen initiatieven zelden wordt gesproken over 'solidariteit'. Vaker wordt, afhankelijk van de religieuze achtergrond, gesproken over 'sadaqah' in de islam, 'caritas' in de christelijke traditie, 'tikkun olam' in het jodendom of 'dana' in het boeddhisme. Bovendien verschilt de interpretatie van solidariteit vaak afhankelijk van de religieuze stroming en de specifieke invulling van de gelovige.

Levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven hebben mogelijk een visie die sterk verschilt van de definitie van solidariteit binnen gevestigde welvaartsstaatsinstellingen. Ze kunnen solidariteit bijvoorbeeld minder beperken tot materiële hulp en, vanuit een meer holistische visie, ook verbinden aan mentale en spirituele noden. Op deze terreinen dagen religieus geïnspireerde solidariteitspraktijken bestaande kaders uit en hebben ze het potentieel om die te verrijken. Maar evengoed stellen we vast dat sommige solidariteitspraktijken in religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde organisaties en initiatieven duidelijke sporen van rechtsdenken en structureel herverdelingsdenken bevatten en dus beter aansluiten bij de solidariteitspraktijken van welvaartsregimes dan vaak aangenomen wordt.

In dit rapport kijken we in het bijzonder naar religieuze of levensbeschouwelijke solidariteitsinitiatieven die door collectieve actie ondersteuning en diensten bieden aan mensen in kwetsbare posities.² Hoewel solidariteitsinitiatieven vaak door professionele

---

² In de internationale literatuur spreekt men over FBOs (Faith Based-Organizations); wij kiezen er om twee redenen voor deze term niet te gebruiken: (1) deze term gaat te veel uit van een christelijke en Amerikaanse context en (2) neigt er toe om enkel te focussen op initiatieven met een aparte, formele organisatiestructuur (waardoor heel wat religieus geïnspireerde solidariteit buiten beeld blijft). Voor een uitgebreide argumentatie en discussie over definitie en concepten zie Maes, S., Schrooten, M., Raeymaeckers, P., Broeckert, B. (2024).

organisaties worden opgezet, nemen we ook de acties en diensten van informele groepen mee. Verder focusten we in het onderzoek dat aan de basis lag van dit rapport enkel op solidariteitsinitiatieven met een min of meer duurzaam karakter. Eenmalige acties of zeer kortlopende diensten werden niet onderzocht.

Welvaartsregime

De term 'welvaartsstaat' klinkt bij de meeste mensen bekend in de oren. Het verwijst naar een systeem waarbij de staat de verantwoordelijkheid op zich neemt om de welvaart van zijn burgers te garanderen.

Ons solidariteitssysteem beperkt zicht echter helemaal niet tot de staat. Ook middenveldorganisaties en andere niet-statelijke actoren helpen deze welvaart te garanderen, waardoor de term 'welvaartsstaat' eigenlijk niet heel accuraat is. We spreken beter over een **welvaartsregime** om te verwijzen naar het geheel van diensten en organisaties in de samenleving die burgers garantie geven op sociale bescherming en solidariteit. In onze contreien garandeert een welvaartsregime dat burgers naast politieke en burgerrechten ook sociale rechten kunnen opnemen.

Die rechten worden in principe gerealiseerd door het voorzien van vervangingsinkomens zoals een pensioen, kinderbijslag of werkloosheidsuitkering, maar ook door maatschappelijke dienstverlening in de vorm van materiële, sociale, geneeskundige of psychologische ondersteuning.

Sociale bescherming en solidariteit worden in welvaartsregimes gerealiseerd door een mengeling van actoren. We kunnen daarom ook spreken van een '**welvaartsmix**'. Deze mix omvat naast de lokale en andere overheden ook middenveld- en welzijnsorganisaties, marktactoren zoals private zorgverzekering, families en gezinnen.

Deel 2.

Religieus en levensbeschouwelijk (solidair)

Vlaanderen

Gebaseerd op werk van Bert Broeckaert, Sarah Maes, Mieke Schrooten en Peter Raeymaeckers

Het Vlaanderen waarin onze grootouders zijn opgegroeid verschilt enorm van de Vlaamse samenleving vandaag, ook op religieus en levensbeschouwelijk vlak. Als je het huidige levensbeschouwelijke en religieuze landschap zou moeten vatten in twee woorden, zouden dit 'secularisatie' en 'diversiteit' zijn.³

Secularisatie betekent letterlijk 'verwereldlijking'. Met deze term verwijzen sociologen naar het feit dat de georganiseerde religie (in Vlaanderen is dat de katholieke kerk) vooral sinds de jaren zestig van de vorige eeuw stevast aan invloed heeft ingeboet, zowel op het niveau van de samenleving als dat van het individu. Waar vroeger de katholieke kerk een sterke invloed kon laten gelden in vrijwel alle sectoren van het maatschappelijke leven is dat nu veel minder het geval. De in Vlaanderen eens zo machtige katholieke zuil (met eigen onderwijs, vakbond, politieke partij, sportverenigingen, ziekenhuizen, ...) is in belangrijke mate verbrokken en verdampt - al blijven vele organisaties en instellingen met een katholieke achtergrond nog altijd belangrijke maatschappelijke spelers en blijft het katholieke onderwijs nog steeds stevig overeind.

Ook op individueel niveau merken we een enorme verschuiving. Zestig jaar geleden ging het overgrote deel van de volwassen bevolking elke zondag naar de mis; vandaag gaat nog minder dan 2%. De gemiddelde leeftijd van de kerkbezoeker ligt daarbij dermate hoog dat we de komende jaren alleen een nog verdere daling kunnen verwachten. Hoewel we bij de kerkelijke rituelen rond de grote levensmomenten (doopsel, huwelijk en begrafenis) ook een sterke en continue daling zien, blijkt die daling hier toch minder groot. Zo worden nog ruim 30% van de kinderen gedoopt (ondanks het feit dat het overgrote deel van hun ouders absoluut geen regelmatige kerkgangers zijn). Het resultaat van de secularisatie is in elk geval niet dat nu iedereen plots overtuigd atheïst of humanist is geworden. Voor de meeste mensen is religie en levensbeschouwing eerder iets ver van

---

³ Deze tekst komt grotendeels overeen met Broeckaert, B. (2024). Religieus en levensbeschouwelijk Vlaanderen. In E. Van Wymeersch & B. De Munck (eds), *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (pp.33-37). Acco.

hun bed, iets waar ze niet echt mee bezig zijn, ook al blijven ze vaak geloven dat er 'iets' is of zou kunnen zijn.

Religieus pluralisme vind je in alle tijden en alle culturen. Het is dan ook een misvatting te denken dat halverwege de vorige eeuw in elk Vlaams dorp iedereen, als brave katholiek, hetzelfde dacht en deed in verband met religie. Toen was er ook heel wat variatie, van super-vroom tot super-sceptisch. Wat evenwel buiten kijf staat is dat de **religieuze en levensbeschouwelijke diversiteit** vandaag veel ruimer en breder is geworden. In belangrijke mate is de nog steeds groeiende religieuze diversiteit het resultaat van de migratiebewegingen vanaf de jaren zestig, met vooral ook een sterke toename van het aantal inwijkelingen uit niet-Europese landen. Van het quasi-monoreligieuze Vlaanderen (met slechts één grote religie - het christendom, en dan nog in slechts één grote variant - het katholicisme) zijn we zo gegroeid tot een samenleving waar ongeveer alle wereldreligies aanwezig zijn. Niet alleen hebben veel 'nieuwe' Vlamingen en hun nazaten een 'andere' religieuze achtergrond; wat bovendien opvalt is dat voor velen onder hen religie een belangrijk onderdeel is van hun leven en van hun identiteit. Ook na 2 of 3 generaties blijft religie voor velen onder hen heel belangrijk; het feit dat deze jongste generaties volledig in Vlaanderen zijn opgegroeid en hier ook doorheen het volledige onderwijssysteem zijn gegaan heeft niet geleid tot een diepgaande secularisatie. Voor vele 'oude' Vlamingen (ook maatschappelijk werkers) die opgegroeid zijn in een door en door geseclariseerde thuisomgeving, is deze religieuze beweging soms moeilijk te begrijpen. Je kan hier gerust spreken van een blinde vlek.

De steeds groeiende religieuze en levensbeschouwelijke diversiteit is ook niet alleen het gevolg van migratie. In onze geglobaliseerde wereld kunnen ook ideeën en praktijken steeds makkelijker migreren. Zo wordt het georganiseerde boeddhisme in ons land in belangrijke mate gedragen door mensen die niet afkomstig zijn uit bijvoorbeeld Tibet of Japan maar een Vlaamse achtergrond hebben en in het Tibetaans of zenboeddhisme een ankerplaats gevonden hebben op hun spirituele zoektocht. Bovendien kan en moet die groeiende religieuze en levensbeschouwelijke diversiteit ook in verband gebracht worden met de sterke individualisering die onze samenleving kenmerkt. Heel wat mensen bricoleren en creëren hun eigen levensbeschouwelijke identiteit, waarbij ze zonder veel problemen elementen uit allerlei tradities combineren en bijvoorbeeld zich katholiek noemen en tegelijkertijd ook geloven in reïncarnatie; of zichzelf voorstellen als vrijzinnig én boeddhist. Het zichzelf identificeren als behorend tot een bepaalde traditie houdt in elk

geval niet noodzakelijk een effectief lidmaatschap van een bepaalde groep of het zich houden aan een vast credo en een vaste morele en rituele code in.

Erkende religies

In België zijn op dit ogenblik **zeven religies en levensbeschouwingen erkend** door de overheid. Deze erkenning houdt onder meer in dat de bedienaren betaald worden door de overheid, dat er aalmoezeniers voorzien worden in de gevangenissen, dat leerkrachten worden betaald en de religie wordt onderwezen in de scholen en dat er allerlei subsidies en vormen van financiering worden voorzien.

De **georganiseerde vrijzinnigheid** is als enige niet-confessionele levensbeschouwing erkend sinds 2002. DeMens.nu vertegenwoordigt het Nederlandstalige vrijzinnig humanisme in Vlaanderen en Brussel. Het is de koepelvereniging van vrijzinnig humanistische verenigingen, zogenaamde huizenvandeMens en vrijzinnige ontmoetingscentra.

Het **katholicisme** is door de staat erkend sinds 1809 en blijft nog altijd veruit de grootste religieuze traditie in België. De vraag naar het aantal katholieken in België (en dit geldt ook voor de andere religies en levensbeschouwingen) is eigenlijk niet te beantwoorden. Dat heeft niet alleen te maken met het feit dat er geen officiële gegevens of statistieken zijn, maar ook met het gegeven dat je katholiek (of boeddhist, ...) op veel verschillende manieren kan definiëren. Ben je bijvoorbeeld katholiek als je gedoopt bent, als je van jezelf zegt dat je katholiek bent (de helft van de bevolking) of pas als je wekelijks naar de mis gaat (minder dan 2 % van de bevolking)? In elk geval is door toestroom van mensen uit Zuid-Europa en het Globale Zuiden (die vaak veel minder gesecculariseerd zijn), de katholieke kerk veel diverser geworden.

Naast de katholieke kerk zijn ook het **protestantisme** (sinds 1806), het **anglicanisme** (sinds 1835) en de **orthodoxe kerk** (sinds 1985) erkende religies in België. Het aantal anglicanen blijft in België beperkt (wellicht ongeveer 10.000). Tot de orthodoxe kerk (ongeveer 80.000) behoren vooral mensen afkomstig uit Oost-Europa (Russen, Grieken, Serviërs, Bulgaren, ...). Het protestantisme (ongeveer 200.000) omvat zowel de traditionele protestantse kerken (verenigd in de Verenigde Protestantse Kerk in België) als nieuwe evangelische kerken (verenigd in de Federale Synode van Protestantse en Evangelische Kerken in België). Vooral evangelische kerken en kerkjes (die de persoonlijke ontmoeting

met Jezus Christus en de werking van de Heilige Geest centraal stellen) zijn heel actief in de grote steden en hebben er heel wat succes bij mensen afkomstig uit het zuiden.

Hoewel de joodse aanwezigheid in België al minstens van de 13de eeuw dateert, zijn de meeste joden pas veel later, vanaf de tweede helft van de 19de eeuw, in België toegekomen. Na de verschrikkingen van de tweede wereldoorlog kwam er een nieuwe migratiegolf, opnieuw vooral vanuit Oost-Europa. Vandaag wonen de meeste joden niet in Antwerpen (ong. 15.000), maar in Brussel (ongeveer 20.000). In Brussel zijn de meeste joden niet religieus of liberaal religieus en daarom zijn ze veel minder zichtbaar dan de ultraorthodoxe (chassidische) en orthodoxe joden die in Antwerpen de meerderheid vormen. Het **jodendom** is in België een erkende eredienst sinds 1808.

De **islam** is in België erkend sinds 1974. Voor de jaren zestig waren er nauwelijks moslims in België. Op enkele decennia tijd is de Islam in België en diverse andere Europese landen de tweede grootste religie geworden. Lange tijd waren de meeste moslims in België afkomstig uit Turkije en Marokko; nu is de hele moslimwereld (van Afghanistan tot Iran, van Ahmadiyya tot Shia) in België aanwezig. Naar schatting zijn er vandaag ongeveer 800.000 moslims in België.

Niet-erkende religies

Van de oosterse wereldreligies is er op dit ogenblik geen enkele erkend in België. Het boeddhisme, dat al sinds 2008 een toelage krijgt van de overheid, staat dicht bij een erkenning.⁴ Het hindoeïsme staat nog aan het begin van de procedure. Hindoes in België (wellicht ongeveer 20.000) zijn vooral afkomstig van India en Nepal. Let wel: niet iedereen die van India afkomstig is, is hindoe. Zo zijn er in India ruim 200 miljoen moslims (enkel Indonesië en Pakistan hebben meer mosliminwoners). Boeddhisten in België (wellicht ongeveer 50.000) zijn enerzijds afkomstig van Boeddhistische landen als Tibet, Thailand en Vietnam, maar anderzijds zijn er vooral ook heel wat boeddhisten met Belgische roots die zich aangesproken weten door figuren als de Dalai Lama en door de meditatiepraktijken van de verschillende boeddhistische tradities. Ook hier is het aantal onmogelijk te schatten: wanneer ben je immers boeddhist? Is iemand die een mindfulness-cursus gevolgd heeft

---

⁴ De erkenning van het Boeddhisme, aangekondigd in het federale regeerakkoord van 30 september 2020, is nog steeds geen realiteit. Nadat de minister van Justitie het wetsontwerp op 20 februari 2024 had ingediend bij de Commissie Justitie bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers werd, onder druk van de Franstalige vrijzinnigen (die niet aanvaardden dat het Boeddhisme zich presenteert als een tweede niet-confessionele levensbeschouwing), beslist het ontwerp terug te sturen naar de regering. Het is dus wachten op een initiatief van de nieuwe regering en uiteindelijk de stemming in het parlement.

een boeddhist? Of ben je pas boeddhist als je formeel toevlucht hebt gezocht in de boeddha en/of je stevast aanwezig bent op de wekelijkse bijeenkomsten van een bepaalde groep?

Niet erkend in België is ook het sikhisme (ongeveer 10.000), een religie die elementen uit islam en hindoeïsme met elkaar verbindt en vooral sinds de jaren 1980 als een heel levendige gemeenschap aanwezig is in ons land (met Sint-Truiden als belangrijk centrum). Jains (ongeveer 1500) vinden we dan weer vooral in Antwerpen en omgeving. Zij zijn vooral in de diamanthandel actief.

Naast de diverse grote wereldreligies zijn er in België ook vele honderden nieuwe religieuze bewegingen actief. Zij zijn van recente datum (gesticht eind 19de of 20ste eeuw), leunen vaak aan bij één van de grote wereldreligies, maar hebben vaak heel specifieke doctrines en praktijken. Hierbij kan men denken aan groepen als de Getuigen van Jehova (wellicht ongeveer 25 000) en Scientology (wellicht ongeveer 300).

Religieuze en levensbeschouwelijke solidariteitsinitiatieven in Vlaanderen

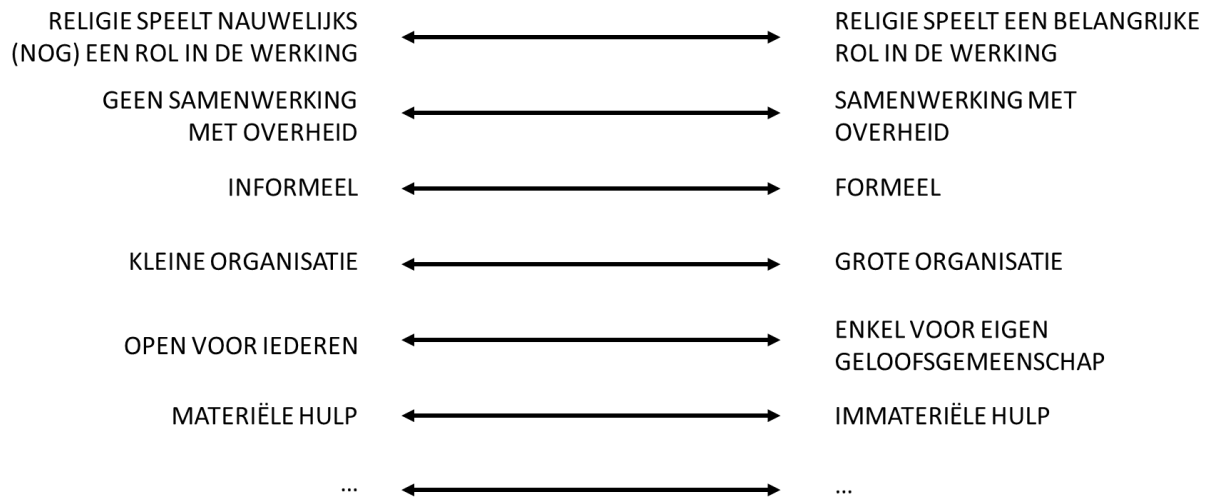
Uit deze diversiteit aan geloofsovertuigingen groeien zeer uiteenlopende solidariteitsinitiatieven die bedoeld zijn om de medemens te ondersteunen. Bij het ene initiatief staat religie erg centraal in de dagelijkse werking, bij het andere initiatief is de levensbeschouwelijke inspiratie (nog) nauwelijks merkbaar. Sommige initiatieven zijn heel nauw verbonden met een geloofsgemeenschap, andere staan er wat verder van af. Het ene initiatief is sterk geprofessionaliseerd, anderen putten hun sterkte uit hun informele en flexibele karakter. Er zijn grootschalige solidariteitsinitiatieven die al lang bestaan, maar ook kleinschalige, soms vrij recent opgerichte verenigingen. Bij sommige initiatieven primeert de materiële hulp, anderen focussen vooral op het verlenen van immateriële of spirituele hulp.

In de relatief kleine stad Leuven waren anno 2023 zo'n 115 verschillende levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven actief.⁵ Maar dit cijfer evolueert voortdurend en zegt weinig over de vorm en de inhoud van de initiatieven in kwestie. Relevanter dan het kwantificeren van dit snel veranderlijke landschap leek ons om perspectieven aan te reiken om naar de initiatieven te kijken.

---

⁵ Van Wymeersch, E.; De Munck, B. (eds). (2024). God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen (p.171). Acco.

Hoe omgaan met levensbeschouwelijke geïnspireerde principes en praktijken?

Afbeelding 1 | Variaties in soorten religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven en hun werking

Om de grote verscheidenheid aan solidariteitsinitiatieven in het levensbeschouwelijk geïnspireerde zorglandschap iets concreter te maken, werkten we **vier invalshoeken** uit om naar dit veld te kijken.⁶ De diversiteit in volgende aspecten van een solidariteitsinitiatief tonen de variatie die aanwezig is in het levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsveld: (1) de plek die religie/levensbeschouwing krijgt in het initiatief, (2) de invulling die aan solidariteit gegeven wordt, (3) de organisatiestructuur van het initiatief, en (4) de locatie van waaruit ze opereren.

(1) Een eerste categorie is de **plek van religie/levensbeschouwing in een initiatief**.

De actoren waarin we geïnteresseerd zijn, vertrekken alle vanuit een religieuze of levensbeschouwelijke inspiratie. Levensbeschouwing is daarmee de gemene deler die in elk initiatief terugkomt. Toch kan die zich op heel verschillende manieren manifesteren in de werking. Vanuit de blik van levensbeschouwing is het bijvoorbeeld relevant om na te gaan wélke religie of levensbeschouwing inspirerend is voor het initiatief en hoe aanwezig religie is in de doelstellingen en dagelijkse werking. Ook de vragen of een initiatief een link heeft met een congregatie of er onafhankelijk van werkt en hoe medewerkers en vrijwilligers verbonden zijn met de religie in kwestie, zijn hier interessant.

⁶ Maes, S., Schrooten, M., Raeymaeckers, P., & Broeckaert, B. (2023). Faith based organizations: Types and typologies. A scoping review (2010-2021). *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 42(2), 211-237; Maes, S.; Schrooten, M.; Raeymaeckers, P.; Broeckaert, B. (2024). Het levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsveld in Vlaanderen. In E. Van Wymeersch & B. De Munck (eds), *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (pp.39-57). Acco.

- (2) Een tweede manier om religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven te bestuderen is vanuit hun **invulling van solidariteit**. Solidariteit verwijst naar de bereidheid om met elkaar te delen, vaak vanuit een gevoel van verbondenheid, maar vaak ook vanuit een door de religie opgelegde morele plicht. Binnen religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven kan solidariteit ook veel vormen aannemen, gaande van armoedebestrijding over administratieve hulp voor mensen zonder papieren tot religieuze en spirituele ondersteuning, gemeenschapsvorming en sociale actie. Organisaties benoemen dat niet altijd met de term 'solidariteit', maar gebruiken termen die samenhangen met de religieuze of levensbeschouwelijke inspiratie.
- (3) Een derde manier om religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven te onderscheiden is de **organisatiestructuur**. Het is zinvol om te kijken naar de grootte van het initiatief, hoe en op welke manier het ontstaan is en op welke schaal er wordt gewerkt. Religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven hebben ook niet altijd een formele organisatiestructuur. Ook de relaties met de overheid en andere middenveldactoren, de eventuele netwerken waar het initiatief deel van uitmaakt, de personeelssamenstelling en de financiering kunnen ons meer vertellen over de manier waarop het initiatief werkt.
- (4) Een vierde invalshoek, tot slot, is de **locatie**. Hier focussen we op de geografische locatie van het initiatief en kijken we naar de context waarin het initiatief of de organisatie actief is. De (religieuze en maatschappelijke) omgeving vormt en beïnvloedt ook de organisatie of het initiatief. Context wijst verder nog op andere elementen. Op welk continent, in welk land en welke regio is het initiatief actief? Waar is het ontstaan en op welke manier is het daardoor beïnvloed? Is het actief in de stad, de stadsrand en/of het platteland? Maakt het initiatief aansluiting met andere netwerken, zoals bijvoorbeeld bestaande netwerken van armoedeorganisaties? Is het lokaal gericht, op de buurt, de stad/gemeente of een (specifieke) regio? Of is de focus voornamelijk transnationaal?

Wanneer je als eerstelijnswerker wil samenwerken met levensbeschouwelijk geïnspireerd sociale actoren, of als beleidsmaker beleid moet schrijven rond samenwerken met deze solidariteitsinitiatieven, hou je best rekening met deze grote diversiteit in het landschap.

Deel 3.

Spanningen in samenwerkingen

Gebaseerd op werk van Silke De Troyer, Sarah Maes, Dries Ver Elst, Caroline Vandekinderen, Griet Roets, Mieke Schrooten, Bert Broeckaert en Peter Raeymaeckers

Naast de enorme diversiteit in het religieus geïnspireerde solidariteitslandschap, is het als maatschappelijk werker of beleidsmaker van belang zich bewust te zijn van de spanningen die geregeld aanwezig zijn in de samenwerking tussen niet-religieuze actoren in het middenveld en overheid enerzijds, en religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde actoren in het welzijnsveld anderzijds. Deze spanningen maken dat kansen om mensen in een maatschappelijk kwetsbare positie zo effectief mogelijk te helpen, mogelijks niet benut worden.

In wat volgt beschrijven we **drie brede spanningsvelden** die de samenwerking tussen publieke instellingen, stadsdiensten of niet-religieuze actoren in het middenveld en religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde actoren in het welzijnsveld bemoeilijken.⁷

De eerste twee van deze spanningsvelden focussen vooral op de interactie van religieuze solidariteitsinitiatieven met publieke instellingen en stadsdiensten, en vinden we ook terug bij niet-religieuze solidariteitsinitiatieven uit het middenveld. Zowel 'de verhoogde werklast door de beperkte bevoegdheid en capaciteit van publieke instellingen' als 'het drempelverhogende karakter van bureaucratisering' worden niet alleen door religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven gevoeld, maar ook door niet-religieus geïnspireerde initiatieven.

In het laatste spanningsveld speelt het religieuze karakter van de solidariteitsinitiatieven een belangrijkere rol. Religieuze actoren in het welzijnsveld hebben vaak te maken met vooroordelen en wantrouwen. Vooral initiatieven die gelinkt zijn aan een minderheidsreligie worden om die reden vaak niet als een mogelijke samenwerkingspartner beschouwd.

---

⁷ Deze tekst is gebaseerd op De Troyer, S.; Maes, S.; Vandekinderen, C.; Ver Elst, D.; Roets, G. (2024). Een relatie onder spanning. In E. Van Wymeersch & B. De Munck (eds), *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (pp.97-114). Acco.

Spanningsveld 1.

Beperkte bevoegdheid en capaciteit van publieke instellingen

Publieke instellingen onder druk

Met het Decreet Lokaal Sociaal Beleid van 2004, de beleidsnota's van Minister Homans in 2015 en 2016, en het Decreet Lokaal Bestuur van 2018 werd het institutioneel kader van het OCMW stevig bijgestuurd. Deze hervormingen houden opportuniteiten in voor samenwerking tussen lokale actoren, zoals meer nabijheid, meer interdisciplinariteit, lokale netwerkvorming in de bestrijding van complexe problemen, en het creëren van een één-loket-functie zoals het 'Sociaal Huis'. Zo beoogt de implementatie van het 'Geïntegreerd Breed Onthaal' samenwerking tussen OCMW, CAW (Centra Algemeen Welzijnswerk) en de Diensten Maatschappelijk Werk van de Mutualiteiten om onderbescherming tegen te gaan en de toegankelijkheid van hulp- en dienstverlening te verhogen.⁸

Naast de opportuniteiten worden ook bezorgdheden geuit, onder meer over **kostenbesparingen** en een door de centrale overheid opgelegde efficiëntielogica.⁹ Hoewel de OCMW's een Belgisch instrument zijn, werd de bestuurskundige fusie tussen stad en OCMW enkel in Vlaanderen in regelgeving gegoten. Via het Decreet Lokaal Bestuur in 2018 werden de administraties van steden en gemeenten en OCMW's in Vlaanderen gefusioneerd. Deze **hervormingen en de zoektocht naar efficiëntie** zijn deels een reactie op publieke debatten over de sociale bijstand, en concreet het idee dat 'het systeem overloopt' terwijl de uitkeringen structureel achterlopen op de Europese armoedegrens.¹⁰

De spanningen die ermee worden gecreëerd in de dagelijkse praktijk van professionele frontliniewerkers worden opgemerkt door medewerkers van religieuze solidariteitsinitiatieven. Zij zien dat OCMW-medewerkers soms onvoldoende bijstand kunnen aanbieden. Een vrijwilliger van moskee Khalid ibnul-Waleed, die regelmatig gezinnen opving die uit huis gezet werden, uit hierover bijvoorbeeld zijn frustraties: *"Ik begrijp niet waarom [zij] wachten tot die mensen écht in problemen komen. Maar, ja, zo*

---

⁸ Benoot, T. (2023). Geïntegreerd Breed Onthaal: het verbeeldende potentieel van samenwerking om betekenisvolle hulp- en dienstverlening te realiseren. In *Armoede en Ongelijkheid Jaarboek 2023*. (pp. 83-97). Universitaire Stichting voor Armoedebestrijding (USAB)

⁹ De Corte, J., Roose, R., & Vandenbussche, J. (2019). Het lokaal bestuur en het recht op maatschappelijke dienstverlening: de governance-benadering als hefboom voor sterke partnerschappen met informele actoren. In *Sociaal schaduwwerk: over informele spelers in het welzijnslandschap*. (pp. 275-285).

¹⁰ De Wilde, M., Vandenbroucke, F., Cantillon, B., De Bie, M. (2016). *40 jaar OCMW en bijstand*. Acco.

werkt waarschijnlijk het systeem bij hen. Wachten tot mensen echt op straat komen en dan grijpen zij in." Volgens een kerklid van de Ignatiusgemeenschap, die een huisvestingsinitiatief oprichtte voor erkende vluchtelingen, heeft dat ook te maken met de **werklast bij OCMW-medewerkers**. *"Onze vrijwilligers begeleiden één gezin, maar aan het OCMW, [kan de caseload van] een assistent [oplopen tot] 60".* Het **mandaat van professionals** in het OCMW laat soms ook niet toe om de gepaste ondersteuning te bieden. Een medewerker van een Katholieke organisatie plaatste een kanttekening bij de contouren van het mandaat van OCMW-medewerkers:

"Wij staan voor de mensen. De officiële instanties zijn een loketbediening en die kan van hier tot de rand van de tafel iets voor u doen. Maar wij staan aan de andere kant van het loket en wij dagen altijd dat loket terug uit opdat ze het wat zouden verbreden" (Vrijwilliger bij 'De Verscheidenheid').

Deze structurele problemen creëren ruimte voor (religieuze) middenveldinitiatieven om kleinschalige projecten en activiteiten te ontwikkelen en te experimenteren met nieuwe of alternatieve werkvormen die nog niet, of niet meer, op de radar staan van het OCMW en de andere formele voorzieningen, diensten of instellingen. Een recente analyse van de organisatie van het eerstelijns welzijnswerk in grootstedelijke contexten toont aan dat er sprake is van een dichtslibbing van het onthaal en de begeleiding van publieke welvaartsinstellingen, als gevolg van steeds complexere problematieken.¹¹ Naast de reeds gekende 'laatstelijnscliënten'¹² wordt in toenemende mate een nieuw type 'laatstelijnscliënten' opgemerkt, door de superdiversiteit en de grote toename van mensen met een precair verblijfsstatuut.

Voor deze groep kunnen publieke welvaartsarrangementen (behalve dringende medische hulp) vaak weinig ondernemen, waardoor ze terecht komen bij niet-publieke solidariteitsinitiatieven. De volgende getuigenis vanuit een religieus solidariteitsinitiatief dat rond vluchtelingen werkt illustreert dit. Een vrouw wiens man is overleden, vraagt hulp aan het OCMW. Ze heeft een kind met een verblijfsstatuut, maar de vrouw heeft dat statuut niet. Ze worden dakloos, hebben geen eten en drinken. Volgens de regelgeving kan het

---

¹¹ Meys, E.& Hermans, K. (2013). *Analyse van de organisatie van het eerstelijns welzijnswerk in een grootstedelijke context*. Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.

¹² Laatstelijnscliënten zijn personen met een (lange) hulpverleningsgeschiedenis (al dan niet instellingsverleden), hebben vaak meerdere complexe problematieken en passen daarom niet binnen het sectorale zorgaanbod. Er wordt echter een verschuiving opgemerkt, zoals bijvoorbeeld in de dak- en thuislozenzorg, waarbij de toename van jongeren, vrouwen, personen met een multiproblematiek, andere nationaliteiten en groepen die voorheen niet in hun hulpverlening terechtkwamen, opvallen.

Meys, E.& Hermans, K. (2013). *Analyse van de organisatie van het eerstelijns welzijnswerk in een grootstedelijke context*. Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

kind wel opgenomen worden in een vluchthuis of iets dergelijks, maar de moeder niet aangezien ze geen papieren heeft. *“En dan bellen ze ons: er is iemand echt in nood en wij kunnen niks meer doen, hebben jullie mogelijkheden?”* (Vrijwilliger bij het Comité voor Vluchtelingen).

Dit voorbeeld illustreert dat meer samenwerking tussen publieke instellingen en religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde organisaties op het terrein wenselijk is, maar samenwerking vormt tegelijk de voedingsbodem voor spanningen op allerlei vlakken.

Onrealistische verwachtingen

De verwachtingen naar de kleinere, vaak preciaire, religieuze en levensbeschouwelijke solidariteitsinitiatieven zijn in deze context vaak niet alleen te hoog gespannen, maar ook te weinig toegespitst op hun specificiteit. Zo bestaan er algemene doorverwijslijsten bij OCMW's zonder enige verwijzing naar of erkenning van de religieuze inspiratie achter de geboden solidariteitsinitiatieven in kwestie. In sommige gevallen zien we dat er net wel frequent op basis van de levensbeschouwelijke achtergrond van de initiatieven wordt doorverwezen, maar dat hierover weinig afspraken zijn.

Frequente doorverwijzing in combinatie met dit beperkte contact brengt frustraties met zich mee bij vrijwilligers van religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven, net zoals de **angst om te veel verantwoordelijkheid** te krijgen van publieke organisaties en de eigen werking in gevaar te zien komen. De maatschappelijk werkers hebben vaak zelf een aandeel in de troebele relatie. Enerzijds zijn er maatschappelijk werkers waarbij de interesse naar deze religieus geïnspireerde initiatieven ver van het eigen referentiekader ligt. Tegelijk speelt bij velen de hoge werkdruk, wat hen weerhoudt om meer diepgang te creëren in de doorverwijsrelaties.

Ook in andere relaties met publieke instellingen of overheidsdiensten speelt deze angst voor hoge of onwenselijke verwachtingen. Zo kiezen sommige religieuze en levensbeschouwelijke initiatieven er bewust voor om geen overheidssteun of financiering te vragen. Deze strategie vertrekt vanuit hun **angst om geïnstitutionaliseerd te worden** omdat overheidsfinanciering verwachtingen met zich meebrengt, onder meer ook met betrekking tot verantwoording en rapportering. Het vergt tegelijk ook een vorm van 'vrijheid' om te kunnen werken met specifieke doelgroepen die door de overheid niet of moeilijk erkend worden, of om specifieke levensbeschouwelijke kenmerken van hun werking te behouden.

“We zijn beperkt in wat we kunnen doen maar we kunnen wel de mensen helpen die wij echt willen helpen... omdat we ons niet moeten verantwoorden. Dit is een bewuste keuze want als we steun van de stad aannemen, misschien overdrijf ik, maar ik denk dat we 90 procent van onze mensen niet meer kunnen helpen dan. Omdat ze niet in aanmerking komen voor ‘officiële’ (aanhalingstekens door ons toegevoegd) hulp” (Verantwoordelijke in De Gids).

Te hoge verwachtingen leven echter ook andersom. Religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven leunen vaak gedeeltelijk op materiële en financiële hulp, maar soms ook op professionele ondersteuning, vanuit lokale overheden en OCMW's. Deze ondersteuning wordt door de religieuze solidariteitsinitiatieven dan vaak gezien als een noodzakelijk kwaad. Afhankelijkheid van overheidsondersteuning kan dan blijven bestaan, zelfs als er heel wat spanning zit op de onderlinge (doorverwijs)relatie tussen enerzijds vrijwilligers en trekkers van religieus geïnspireerde initiatieven en anderzijds maatschappelijk werkers en beleidsactoren.

Doorverwijzing of wegverwijzing?

Doorverwijzing vormt de meest zichtbare vorm van samenwerking en contactopname tussen publieke instellingen en religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven. Het is een cruciaal aspect in de wederzijdse relatie en is de laatste decennia ook steeds belangrijker geworden. Idealiter zorgt het voor complementariteit aangezien organisaties, zoals OCMW's, mensen die ze niet kunnen helpen, verwijzen naar initiatieven of organisaties die dat wel kunnen, en die vormen van steun en diensten kunnen bieden op maat van de zorgnoden.

“Er worden mensen vanuit het OCMW doorverwezen. Zij krijgen dan een kaartje mee en op dat kaartje staat ons adres, ons logo en dan komen ze naar hier. Dat zijn de mensen die je heel goed moet opvangen, ja ja. Die zijn meestal van de kast naar de muur gestuurd” (Vrijwilliger bij De Kaai).

Wanneer doorverwijzingen nauwelijks of te weinig omkaderd worden vanuit het desbetreffende OCMW, zorgt dit voor spanningen bij trekkers en vrijwilligers van partners. Het wekt dan het gevoel op dat deze informele initiatieven de cliënten en hulpvragen volledig dienen op te vangen omdat het OCMW er geen raad mee weet.

“Het is goed dat het OCMW er is maar de communicatie is soms moeilijk, onderling dan. Met het CAW heb je dat ook (...) dat mensen bij deze organisaties niet de juiste opvang krijgen. Dat is ook een algemeen zeer, hoe gaan we deze mensen helpen, wat moeten we daarmee doen? Wie kan wat doen?” (Vrijwilliger in De Kaai).

Doorverwijzing wordt dan ervaren als een soort **wegverwijzing**. Wegverwijzen omvat het verwijzen van cliënten naar een andere instantie, weg van de verantwoordelijke organisatie, omdat die er geen raad mee weet. De hulpvraag wordt doorgegeven terwijl het verdere contact vervalt.

Mensen zonder geldige verblijfsdocumenten illustreren deze spanning het beste. Zij verkeren vaak in een precaire situatie met hoge noden. De structurele uitsluiting van deze mensen stelt de spanning op scherp tussen publieke instellingen en religieus geïnspireerde initiatieven, die het bieden van voedsel, onderdak en (psychosociale) steun vooropstellen. De overheid schuift daarbij verantwoordelijkheden door, waardoor spanningen en confrontaties onvermijdbaar zijn: *"Het is duidelijk dat dat werk is dat eigenlijk zou moeten gebeuren door stadsdiensten (OCMW) en natuurlijk wrijven die in hun handjes dat het door ons gebeurt, want dan moeten zij het niet doen"* (Vrijwilliger bij Sterkte in Nabijheid).

Sommige religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven zien hier echter ook een win-win in. Zij willen immers, vanuit religieuze motieven, graag de meest kwetsbaren bereiken. Soms omdat ze het als hun plicht zien om zich in te zetten voor deze groepen, soms ook (deels) vanuit de hoop mensen tot hun religie aan te trekken. Het feit dat OCMW-medewerkers zich genoodzaakt zien om naar hen door te verwijzen zorgt ervoor dat hun bereik plots groter wordt.

Spanningsveld 2. Bureaucratisering en standaardisering

Gestandaardiseerde doorverwijzing

Door de nadruk op efficiëntie verlopen doorverwijzingen steeds meer op een gestandaardiseerde wijze. Vaak wordt een **vooropgestelde doorverwijsbrief** ingevuld en meegegeven aan de cliënten. Dit heeft een negatieve impact op de rechtstreekse relaties tussen vrijwilligers en maatschappelijk werkers. Er komt dan immers een formulier tussen het persoonlijk contact in te staan, waardoor er veel informatie, context en nuance verloren gaat. De keuze komt ook volledig bij de doorverwijzer te liggen, meestal een publieke organisatie zoals het OCMW. Hierdoor hebben de religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven minder handelings- en beslissingsruimte, wat spanningen veroorzaakt. Deze spanningen worden mee veroorzaakt door een gebrek aan kennis over

de religieuze drijfveren achter de initiatieven bij de maatschappelijk werkers. Zij zijn zich vaak weinig bewust van naar wie ze eigenlijk doorverwijzen.

Navigeren door bureaucratische processen en bureaucratisch taalgebruik

Beroep doen op overheidsfinanciering of subsidies vraagt kennis of expertise van het bureaucratisch systeem en de manier waarop een aanvraag geschreven dient te worden. Voor (kleinere) religieuze solidariteitsinitiatieven is dit vaak echter een onmogelijke opgave aangezien ze niet de **mensen, tijd en middelen** hebben om te investeren in het schrijven van subsidieaanvragen of het in stand houden van de vzw.

Daarnaast is de **taal** die gebruikt wordt door de overheid vaak complex, wat kan leiden tot fouten tijdens of na de aanvraag van de subsidie of werkingsmiddelen. Ook neigt men ernaar de voorkeur te geven aan gevestigde spelers om aan te schuiven aan de schrijftafel van projectoproepen, bij het formuleren van subsidievoorwaarden of om behoeften in de samenleving te signaleren.

Het is dan ook niet vreemd dat in de praktijk de **financiering vaak naar die gevestigde spelers** gaat en niet naar onbekende initiatieven.

"We deden een aanvraag voor een lokaal, die werd afgekeurd omdat we een te kleine organisatie zijn. Dan vroegen we om een toelage, maar omdat we enkel voor de wijk werken werd dat ook afgekeurd. Nu vroegen we terug een ruimte om af en toe te gebruiken, maar dat mag enkel als je erkend bent. Ik weet niet wat we nog moeten doen om iets van de stad te kunnen ontvangen"

(Vrijwilliger bij Community of Peace).

Op een fundamenteeler niveau nog is het ook vaak bijzonder moeilijk voor religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven om aan de vereisten van een financieringslogica te voldoen, omdat dit vaak veronderstelt dat er van toetsbare doelstellingen wordt vertrokken en dat de 'return' voor de financierende instantie **meetbaar** moet worden gemaakt. Dat is vaak doenbaar als het om materiële hulp gaat (hoeveel mensen worden bereikt, wat krijgen ze precies, etc.), maar niet als het om het lenigen van meer sociale, mentale of spirituele noden gaat, of als de steun vorm krijgt via 'nabijheid' of 'presentie'.

Spanningsveld 3. Gebrek aan (h)erkenning, vooroordelen en wantrouwen

Onder de radar

Kennis van religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde organisaties over hoe de lokale overheid functioneert, wie verantwoordelijk is voor welke kwesties, en wat wederzijdse verwachtingen zijn vormt een belangrijke basis om contact op te bouwen. In de praktijk zien we echter dat sommige religieus geïnspireerde middenveldorganisaties helemaal geen of erg **beperkt contact** hebben met stadsdiensten, wat niet alleen resulteert in een gebrek aan kennis maar ook van vertrouwen. Vertrouwen is vaak een cruciale factor die de relatie tussen religieuze initiatieven en de overheid positief beïnvloedt. Dit lijkt vanzelfsprekend, maar uit interviews met medewerkers van initiatieven blijkt dat vertrouwen vele facetten heeft en afhankelijk is van verschillende factoren. Mensen kunnen bijvoorbeeld weinig algemeen vertrouwen in de overheid hebben, maar wel in een specifieke ambtenaar. Uit contacten met zo'n ambtenaar kunnen samenwerkingen ontstaan waarop er in de toekomst verder gebouwd kan worden.

Vooroordelen en wantrouwen

Wantrouwen komt in sommige religieuze initiatieven voort uit de perceptie dat overheden vijandig staan tegenover de religieuze traditie van waaruit ze werken. Zo schuwt een moslimorganisatie bijvoorbeeld contact met stadsdiensten omdat ze bang is dat de religieus geïnspireerde aspecten van hun werking, zoals de gebedspauzes en het scheiden van mannelijke en vrouwelijke vrijwilligers, zouden geproblematiseerd worden. Eveneens houdt wantrouwen religieuze solidariteitsinitiatieven tegen om de lokale overheid te betrekken bij activiteiten:

“Eigenlijk wil ik dat [nauw contact en subsidies] niet. Omdat je dan afhankelijk wordt van de overheid (...) als je dan bepaalde activiteiten hebt, ga je altijd een beetje moeten wegmoffelen wat je doet, want als ze merken dat je met iets religieus bezig bent...” (Vrijwilliger in Moskee Ma'had Attarbiyya).

Bij andere religieuze initiatieven gaat dit wantrouwen nog iets verder, doordat het uit een fundamenteel conflicterende maatschappijvisie voortkomt. Anderzijds spelen ook bij overheden vooroordelen en gevoelens van wantrouwen tegenover religieuze solidariteitsinitiatieven. Een vrijwilliger van een organisatie met een sterke Christelijke

profilering gaf bijvoorbeeld aan dat de lokale stadsdiensten, vanuit een gevoel van wantrouwen, nooit hadden toegestemd om mensen naar hun organisatie door te sturen, mocht de nood niet zo hoog zijn.

Als strategie om met dit wantrouwen om te gaan, proberen sommige religieuze initiatieven samen te werken met overheidsinstanties of -organisaties om hun professionaliteit te tonen en deze ongegronde vooroordelen weg te nemen. Maar ondanks het harde werk om ervaringen op te doen, is het een uitdaging om vooroordelen en wantrouwen in de praktijk uit te bannen. Dit komt omdat het veranderen van houdingen vaak een langdurige inzet vereisen, waarbij alle partijen zich moeten inspannen om elkaar te kunnen en willen vertrouwen.

In sommige gevallen kan het wantrouwen terecht zijn. Denk bijvoorbeeld aan religieus geïnspireerde organisaties die zich kanten tegen het seculiere karakter van publieke instellingen en overheidsinstanties. Of aan religieus geïnspireerde organisaties wiens ethische standaarden (rond bijvoorbeeld seksualiteit, abortus, man-vrouwverhoudingen...) te ver verwijderd zijn van die van de publieke instelling of stadsdienst. Belangrijk daarbij is dat je als stadsdienst of publieke instelling eerst een goed beeld krijgt van de organisatie, en dat je de beslissing om al dan niet samen te werken gegrond is, en niet enkel gebaseerd is op vooroordelen.

Nood aan erkenning

Nauw verbonden met de nood aan bekendheid en vertrouwen is de nood aan erkenning, te beginnen met **erkenning van de meerwaarde en intrinsieke waarde** van de betrokken solidariteitsinitiatieven. Religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven kunnen een gebrek aan erkenning ervaren op twee verschillende manieren.

Eenzijds is er het gebrek aan wat we formele erkenning noemen. Het is voor overheidsinstanties soms moeilijk om deze organisaties of initiatieven te erkennen wegens de bestaande erkenningsstructuren. Ze vallen vaak tussen twee diensten in, bijvoorbeeld sociale zaken en integratie/migratie/gelijke kansen, doordat ze op verschillende vlakken actief zijn zoals bijvoorbeeld voedselbedeling en het organiseren van erediensten.

Ook de interpretatie van solidariteit kan verschillen en voor problemen zorgen. Zo zien sommige organisaties pakweg het uitdelen van gratis bijbels of steun bij begrafenisrituelen

bij moslims als deel van hun solidariteitswerk, maar ziet de overheid dit anders. Dit maakt dat eenzelfde solidariteitsinitiatief **verschillende rollen** kan vervullen. Religieuze initiatieven geven vaak prioriteit aan het vervullen van hun religieuze of spirituele missie, waaronder het verlenen van liefdadigheidsdiensten, het bevorderen van morele waarden en het stimuleren van spirituele groei binnen hun gemeenschap. Overheden hebben de taak om het algemeen belang te dienen, het welzijn van burgers te garanderen en seculiere wetten en beleid te handhaven die sociale rechtvaardigheid, gelijkheid en het algemeen welzijn bevorderen. In hun interactie met de overheid is het voor religieuze solidariteitsinitiatieven bijgevolg zoeken naar een delicaat evenwicht tussen hun religieuze identiteit en de bureaucratische eisen van moderne organisatiestructuren.

Daarnaast gaat het ook over de **erkenning voor het werk** dat ze leveren. De overheid weet dat ze belangrijk werk doen voor een bepaalde buurt, stad of gemeente, maar de initiatieven ervaren dit niet altijd als waardering.

“We helpen graag, als vrijwilligers willen we mensen in nood helpen. Maar op dit moment krijgen we geen erkenning, soms voelt het alsof ze [de overheid] ons werk niet waarderen. We helpen mensen en leveren diensten die ook door organisaties van de overheid worden geleverd, maar wij geven ze gratis. We maken het werk van die mensen lichter... we zouden betaald moeten worden, maar zij (de overheid) erkennen ons harde werk niet. We nodigen ze elk jaar uit op onze toondag maar er is nog nooit iemand ook maar komen kijken. Dat is echt jammer...” (Voorzitster bij Een thuis voor iedereen).

Dit voorbeeld maakt duidelijk dat medewerkers van religieuze solidariteitsinitiatieven frustratie ervaren omdat ze ‘een deel van het betaalde werk op zich nemen’ en hiervoor geen erkenning krijgen, zoals een vrijwilliger van een islamitische vrouwenorganisatie stelt: *“Ik zou willen dat de lokale overheid ons eerst en vooral financiert. Wij doen alles als vrijwilligers en (...) het OCMW, die worden voor van alles en nog wat betaald. Maar eigenlijk doen wij hetzelfde werk als een OCMW doet, alleen doen wij het vrijwillig”* (Vrijwilliger bij As-Siraaj).

Erkenning ervaren komt dus ook in bredere zin tot uiting, zoals in het al dan niet krijgen van financiële ondersteuning. Dit voorbeeld illustreert de bezorgdheid en frustratie over de (onbestaande) financieringsrelaties tussen de overheid en religieuze en levensbeschouwelijke organisaties.

Deel 4.

Handvatten en beleidsaanbevelingen

Gebaseerd op werk van Anke De Malsche, Marjan Moris, Sarah Maes, Bert Broeckaert, Peter Raeymaeckers, Mieke Schrooten, Dries Ver Elst, Bert De Munck en Elisabet Van Wymeersch

Ondanks de bovenvermelde spanningsvelden, stellen we vast dat er in de praktijk toch best wat geslaagde partnerschappen bestaan tussen religieuze en niet-religieuze actoren in het welzijnsveld, en dat deze interacties het doen en denken van beide partners beïnvloedt.

In dit deel bieden we concrete handvatten om deze samenwerkingen te faciliteren. We adviseren op welke zaken je moet letten om een zicht te krijgen op de werking van een initiatief, en geven voorbeelden van verschillende samenwerkingsmogelijkheden. Daarna stellen we enkele handvatten voor eerstelijns werkers en beleidsmakers voor. Afsluiten doen we met negen concrete beleidsaanbevelingen voor politieke actoren op lokaal en regionaal niveau.

Krijg zicht op het initiatief

Zoals vermeld in Deel 2 van dit rapport, kent het religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde landschap in Vlaanderen solidariteitsinitiatieven in alle vormen en maten. Sommige initiatieven zijn heel nauw verbonden met een geloofsgemeenschap, andere staan er wat verder van af. Sommige initiatieven zijn officieel erkend, andere zijn feitelijke verenigingen. Er zijn grootschalige solidariteitsinitiatieven die al heel lang bestaan, maar ook kleinschalige, soms vrij recent opgerichte verenigingen. Bij sommige initiatieven primeert de materiële hulp, anderen focussen vooral op het verlenen van immateriële of spirituele hulp.

Wanneer je als publieke instelling, stadsdienst of niet-religieuze sociale actor op zoek bent naar mogelijke samenwerkingsvormen met levensbeschouwelijk of religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven, zal de eerste stap zijn om een **zicht te krijgen op de drijfveren en werking van het solidariteitsinitiatief** en na te gaan hoe die zich verhouden tot je eigen motieven en doelen.

Onderstaande vragenlijst kan helpen om een beter zicht te krijgen op het initiatief. Er wordt aandacht besteed aan de 4 perspectieven die eerder in Deel 2 van dit rapport werden besproken: (1) de plek die religie/levensbeschouwing krijgt in het initiatief, (2) de invulling die het initiatief geeft aan solidariteit, (3) de organisatiestructuur van het initiatief en (4) de locatie.

CATEGORIE	SUBCATEGORIE	BESCHRIJVING
RELIGIE	Gemeenschap	Welke religie, denominatie of gemeenschap is betrokken?
	Link met gemeenschap	Is het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief een religieuze gemeenschap, een werkgroep/organisatie die wordt beheerd door een religieuze gemeenschap, of een onafhankelijke werkgroep/organisatie?
	Mensen	Behoren bestuur/management/personeel/ vrijwilligers/ leden/ klanten tot de betrokken denominatie?
	Context	Wat is de bredere religieuze context waarin het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief opereert (religieuze vrijheid, religieuze diversiteit, secularisatie, ...)?
	Doelstellingen	Welke specifiek religieuze doelstellingen (indien aanwezig) heeft het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief?
	Activiteiten	Welke specifieke religieuze activiteiten (indien aanwezig) organiseert het religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief?
	Belang van religie	Hoe zichtbaar/aanwezig is religie in de routine werking van het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief (in gebouwen, activiteiten, ...)?
SOLIDARITEIT	Type	Wat voor soort solidariteit biedt het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief (basisbehoeften, huisvesting, werk, studie, ...)?
	Sector	Werkt het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief in een specifieke sector (armoedebestrijding, gezondheidszorg, kinderopvang, jeugdzorg, translokale hulp...)?
	Cliënten	Wie wordt geholpen door het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief? Gaat het om (specifieke) gemeenschappen, (specifieke) gezinnen, (specifieke) individuen, ...? Alleen

Hoe omgaan met levensbeschouwelijke geïnspireerde principes en praktijken?

		mensen die behoren tot de eigen religieuze gemeenschap of denominatie?
ORGANISATIE	Financiering	Hoe wordt het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief gefinancierd (staat, leden, gemeente, ...)?
	Grootte en reikwijdte	Wat is de grootte en reikwijdte van de organisatie? Wat is het aantal (personeels)leden? Wat is de lokale/ regionale/ nationale/ internationale/ globale reikwijdte?
	Type	Wat voor soort organisatie is het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief (formeel of informeel; winst of non-profit; ...)?
	Personeel	Wat voor soort personeel heeft het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief (betaald en/of vrijwillig)?
	Relaties	Hoe is de relatie tussen het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief en de autoriteiten, en tussen het initiatief en andere religieuze of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven en seculiere organisaties met een vergelijkbare missie (goed/slecht, actief/passief, ...)?
	Context	Wat is de bredere context (politiek, juridisch, institutioneel, economisch, cultureel, ...) waarin het religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief opereert?
	Inbedding	Hoe ingebed is het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief in de omgeving en gemeenschap waarin het actief is?
LOCATIE	Specifieke locatie	Op welk continent, in welk land, regio, stad is het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief actief?
	Type locatie	Is het religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatief actief in de stad, de stadsrand en/of het platteland?

Afbeelding 2 | Vier lenzen om verscheidenheid in levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitslandschap in beeld te brengen

Ga na welke samenwerkingsvorm mogelijk is

Naast zicht krijgen op de werking en drijfveren van je mogelijke samenwerkingspartner, is het nuttig te beseffen dat er een heel scala aan samenwerkingsvormen mogelijk is.¹³

Zowel de uitwerking van de coördinatie van de samenwerking als de mate dat er levensbeschouwelijke uitwisseling plaatsvindt tussen de verschillende actoren, kan ontzettend variëren. De **uitwerking van de coördinatie** kan gaan van 'totaal geen afstemming' over 'ad hoc geregeld' tot 'zeer systematisch uitgewerkt'. Maar ook de mate van **levensbeschouwelijke uitwisseling** varieert: wordt de levensbeschouwelijke achtergrond van de samenwerkingspartners volledig genegeerd, of wordt hier rekening mee gehouden of mogelijks zelfs van geleerd?

In wat volgt, overlopen we beide variabelen en de verschillende samenwerkingsmogelijkheden.

Coördinatie

Als publieke instelling, stadsdienst of niet-religieuze sociale organisatie kan je op verschillende manieren samenwerken met religieuze en levensbeschouwelijke solidariteitsinitiatieven. Je kan cliënten doorverwijzen zonder structurele afspraken te maken, door enkel afspraken te maken voor specifieke aspecten van de samenwerking, of door op een verregaande manier af te stemmen.

Afstemming zonder samenwerking

In sommige gevallen kiest een religieus geïnspireerde organisatie er bewust voor om niet samen te werken met publieke instellingen of stadsdiensten, om zo de autonomie van de organisatie te bewaken. Ook omgekeerd wordt er soms beslist geen officiële samenwerkingen aan te gaan met religieus geïnspireerde hulporganisaties.

In deze gevallen komt het af en toe voor dat, hoewel er geen samenwerkingsverband is tussen de religieus geïnspireerde en niet-religieuze sociale actor, er wel sprake is van afstemming tussen de twee organisaties via persoonlijke contacten. Zo kan een religieus geïnspireerde armoedeorganisatie afzien van officiële samenwerking met gerelateerde stadsdiensten ondanks de persoonlijke contacten van de voorzitter van de organisatie met

---

¹³ Deze tekst is gebaseerd op Van Wymeersch, E.; Ver Elst, D.; De Munck, B. (2024). Samenwerken in een divers levensbeschouwelijk geïnspireerd solidariteitslandschap. In E. Van Wymeersch & B. De Munck (eds), *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (pp.119-134). Acco.

het diensthoofd van de stadsdienst. Deze contacten kunnen dan bijvoorbeeld gebruikt worden om praktische tips uit te wisselen rond armoedehulpverlening en te discussiëren over het veranderende vrijwilligerslandschap en hoe daar mee om te gaan.

Ook gebeurt het soms dat een religieus geïnspireerde organisatie geen samenwerkingen heeft met een publieke instelling en ook geen contacten onderhoudt met deze werking, maar dat er op een bepaalde manier toch afstemming is. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer een religieus geïnspireerde hulporganisatie zijn aanbod aanpast om de gaten in het aanbod van het OCMW op te vullen, en het de mensen opvangt die uit de boot vallen bij de publieke instelling.

Eenzijdige doorverwijzingspraktijken

Heel vaak zien we dat publieke instellingen als OCMW's of CAW's cliënten doorverwijzen naar (al dan niet-religieus geïnspireerde) middenveldorganisaties wanneer ze hen niet verder kunnen helpen vanuit de eigen diensten. Dit gebeurt onder meer wanneer de publieke instelling de gevraagde hulp zelf niet aanbiedt. Voedselhulp, bijvoorbeeld, wordt in de meeste steden door middenveldinitiatieven voorzien. Ook verwijzen publieke instellingen mensen door naar andere hulpinitiatieven wanneer ze geen geldige verblijfsdocumenten hebben. Enkel mensen die op legale wijze in België verblijven kunnen immers door het OCMW geholpen worden.

Eerder in dit rapport verwezen we al naar de mogelijke complementariteit die kan ontstaan tussen religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven en publieke instellingen bij dergelijke doorverwijzingen: mensen die niet door publieke instellingen als het OCMW kunnen geholpen worden, kunnen doorverwezen worden naar initiatieven of organisaties die dat wel kunnen. We gaven echter ook aan dat dit bij trekkers en vrijwilligers van partners voor spanningen kan zorgen als doorverwijzingen nauwelijks of te weinig omkaderd worden vanuit de publieke instelling. Het kan het gevoel opwekken dat de religieuze organisatie de cliënten en hun hulpvragen volledig dienen op te vangen omdat het OCMW er geen raad mee weet. Let bij deze samenwerkingsvorm dus zeker op dat de religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde partner niet het gevoel krijgt dat er sprake is van wegverwijzing in plaats van doorverwijzing.

Ad-hoc-afspraken

Veel samenwerkingen tussen publieke instellingen en religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven komen tot stand omdat de nood van een cliënt hoog

is, en maatschappelijk werkers een dringende oplossing zoeken. De afspraken die gemaakt worden zijn daarom vaak 'ad hoc', in plaats van gebaseerd op een lange termijnvisie.

Bij eenmalige samenwerkingen gebeurt het wel vaker dat er bij het maken van afspraken niet nagedacht wordt over lange termijn implicaties. Dat hoeft niet problematisch te zijn wanneer er van uit gegaan wordt dat de samenwerking van korte duur is. In sommige gevallen zijn er al jaren samenwerkingen tussen religieuze en niet-religieuze actoren en blijven de afspraken ad hoc gemaakt worden. Dan wordt de religieuze partner bijvoorbeeld enkel gecontacteerd door de publieke instelling of stadsdienst wanneer er vrijwilligers nodig zijn. Telkens worden dan nieuwe afspraken gemaakt over voorwaarden en de inhoud van het vrijwilligerswerk.

Deze ad-hoc-manier van samenwerken kan voordelen bieden: per deelproject kunnen de samenwerkende partners evalueren welke afspraken nodig zijn. Het biedt, met andere woorden, flexibiliteit in de samenwerking. Bovendien vinden sommige religieus geïnspireerde organisaties deze manier van samenwerken aangenamer omdat er geen langdurig engagement van hen verwacht wordt. Zeker bij kleinere organisaties met een beperkte capaciteit, wordt dat soms als positief ervaren. De keerzijde van de medaille is wel dat - door deze ad hoc manier van werken - er niet aan de lange termijn gedacht kan worden. Een duurzame samenwerking opbouwen wordt via deze vorm van coördinatie dus moeilijk.

Systematische, structurele afspraken

Er zijn echter ook tal van voorbeelden waarbij de samenwerkingen tussen publieke instellingen en religieuze of levensbeschouwelijke solidariteitsinitiatieven wel gebaseerd zijn op structurele afspraken. Het voordeel van een meer structurele coördinatie is dat het voor duidelijke verwachtingen tussen de partners kan zorgen. De andere kant van de medaille is dat een zeer diepgaande coördinatie voor minder flexibiliteit kan zorgen, wat moeilijkheden kan geven wanneer de religieuze organisatie beloftes aangaat die het nadien niet meer kan nakomen omdat er bijvoorbeeld te weinig mankracht is of wanneer de religieus geïnspireerde organisatie haar dienstverlening wilt aanpassen aan nieuwe noden maar daar in de overeenkomst geen ruimte voor vindt.

Levensbeschouwelijke uitwisseling

Sinds de jaren 2010 zien we in de academische wereld stemmen opgaan tegen het dominante idee dat, zeker in Westerse landen, religie iets van het verleden is of enkel thuishoort in de private sfeer. Vanuit een zogenaamd 'postseculier perspectief' beargumenteren academici als Jürgen Habermas, Paul Cloke en Justin Beaumont dat ook vandaag religieuze actoren in de publieke sfeer aanwezig zijn, en dat religieuze en niet-religieuze welzijnspraktijken met elkaar in dialoog gaan en elkaar continu beïnvloeden.¹⁴

De mate waarin men elkaar beïnvloedt varieert uiteraard. In sommige samenwerkingen tussen religieuze en niet-religieuze actoren zal er geen enkele levensbeschouwelijke uitwisseling zijn, of zal er slechts eenzijdige levensbeschouwelijke beïnvloeding plaatsvinden. In andere samenwerkingen kunnen de levensbeschouwelijke standpunten van de partners botsen, of louter getolereerd worden. We geven enkele voorbeelden bij verschillende variaties op levensbeschouwelijke uitwisseling.

Postseculiere toenadering

Een diepgaande vorm van levensbeschouwelijke dialoog zien we wanneer er ethische kruisbestuiving plaatsvindt tussen religieuze en niet-religieuze actoren die zich over de geloofsgrenzen heen rond een gemeenschappelijke ethische bekommernis (zoals armoede) scharen. Het fenomeen waarbij door interlevensbeschouwelijke samenwerking een openheid tegenover elkaar ontwikkeld wordt en de verschillende partners elkaar ook op ethisch vlak inspireren, wordt door Cloke en Beaumont 'postseculiere toenadering' genoemd.

Deze diepgaande vorm van levensbeschouwelijke uitwisseling tussen twee partners komt in de praktijk echter niet zo vaak voor. Zelden is er echt sprake van een levensbeschouwelijke *dialoog*: meestal is het slechts een van de twee partners die levensbeschouwelijke verrijking ervaart door samen te werken met de andere partner. In dat geval leunt de levensbeschouwelijke uitwisseling dicht bij 'eenzijdige aanpassing', een vorm van levensbeschouwelijke uitwisseling die later nog aan bod komt.

Tolerantie van verschil

Een samenwerking kan echter op verschillende gronden gebaseerd zijn. Soms is de samenwerking tussen religieuze en niet- of andersreligieuze partners eerder gebaseerd op

---

¹⁴ Dheedene, L. (2024). Moving Heaven and Earth: Evangelical solidarities in the Flemish welfare regime from a postsecular perspective. Doctoral dissertation Universiteit Antwerpen, Faculteit Sociale Wetenschappen.

een tolerantie van elkaars 'anders-zijn'. Men erkent dan dat men er andere levensbeschouwelijke overtuigingen op na houdt, en aanvaardt dit (soms na een periode van spanningen) zonder de nood om van elkaars levensbeschouwelijke achtergrond te leren.

Deze houding ten aanzien van het religieuze initiatief levert geen levensbeschouwelijke verrijking op, maar zal de samenwerking en de ondersteuning niet belemmeren.

Eenzijdige aanpassing

Naast een samenwerking gebaseerd op 'postseculiere toenadering' of 'tolerantie van verschil' kan een van de partners zich aanpassen aan het levensbeschouwelijke kader van de andere partner om een samenwerking makkelijker te maken. In dat geval spreken we van een eenzijdige aanpassing, aangezien er dan geen sprake is van *wederzijdse* verrijking of aanpassing.

In de samenwerking tussen religieuze organisaties en publieke instellingen of stadsdiensten zien we bijvoorbeeld dat de religieuze organisatie vaak op eigen houtje religieuze referenties achterwege laat, bijvoorbeeld uit schrik om subsidies te ontlopen.

Levensbeschouwelijk conflict

In sommige gevallen werken religieuze en niet- of andersreligieuze actoren samen ondanks duidelijke levensbeschouwelijke spanningen. Het gezamenlijke doel, namelijk mensen in een kwetsbare positie ondersteunen, is dan belangrijker in de samenwerking dan het levensbeschouwelijke geschil.

Religieuze principes zoals onvoorwaardelijke hulp en gastvrijheid aan mensen in nood, staan soms ook op gespannen voet met de principes en regelgeving van overheidsdiensten. Wanneer een religieuze organisatie transmigranten opvangt en eten en drinken aanbiedt tijdens hun tussenstop naar een ander land, zal dit niet altijd in dank afgenomen worden door bevoegde publieke instanties.

Dit voorbeeld toont ook dat levensbeschouwelijke conflicten soms onvermijdelijk zijn. Het is dan aan de publieke instelling of stadsdienst om te reflecteren en te beslissen met wat voor organisaties je kan samenwerken en met welke niet, of welke acties partners mogen ondernemen, of niet. Een mogelijk hulpmiddel om deze beslissing te maken kunnen de 'criteria van schadelijkheid' van het Informatie- en Adviescentrum inzake Schadelijke

Sektarische Organisaties (IACSSO) zijn.¹⁵ Hierin worden dertien indicaties gegeven die er op wijzen dat de religieuze organisatie van schadelijke sektarische aard is.

Geen levensbeschouwelijke dialoog

Een laatste manier waarop de samenwerkende partners met het levensbeschouwelijke 'anders-zijn' van de andere kunnen omgaan, is het negeren. In dergelijke voorbeelden werken religieuze en niet-religieuze actoren samen rond concrete doelstellingen, maar is er geen sprake van gesprekken over levensbeschouwelijke of ethische thema's. Zo kan een religieus geïnspireerde armoedeorganisatie op zeer systematische manier met het OCMW samenwerken, en kan er een duidelijk doorverwijssysteem tussen de twee zijn opgesteld met heldere afspraken, zonder dat er levensbeschouwelijke dialoog plaatsvindt. Levensbeschouwing is een belangrijke factor voor de religieuze actor, maar wordt onbesproken gehouden in de samenwerking.

Het voordeel van deze houding is dat levensbeschouwelijke conflicten worden vermeden en dat het gezamenlijk helpen van mensen in een maatschappelijk kwetsbare positie primeert. Een mogelijk nadeel is dat het gebrek aan levensbeschouwelijke dialoog er voor zorgt dat bepaalde, mogelijks problematische houdingen van de religieus geïnspireerde organisatie niet in vraag worden gesteld. Wanneer een OCMW voornamelijk mensen met een migratieachtergrond naar een christelijk geïnspireerde hulporganisaties stuurt, is het voor sommige cliënten niet evident wanneer die organisatie enkel activiteiten plant op christelijke feestdagen, of dat er geen rekening wordt gehouden met de vraag of etenswaren al dan niet halal zijn.

Mogelijke samenwerkingsvormen

Bovenstaande variabelen tonen aan dat publieke instellingen, stadsdiensten en niet-religieuze middenveldactoren op heel wat verschillende manieren met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven samenwerken.

De mate waarin de samenwerking gecoördineerd wordt, en de mate waarin er levensbeschouwelijke uitwisseling plaatsvindt tussen de partners, zorgen voor een grote diversiteit in samenwerkingsvormen. Om deze diversiteit tastbaar te maken, goten we de bovenvermelde voorbeelden in een matrix waarin we de variatie in coördinatie en levensbeschouwelijke uitwisseling overzichtelijk maken.

---

¹⁵ Zie: https://www.iacssso.be/Activiteitenverslag_2017-2023.pdf pagina 18

	AFSTEMMING ZONDER SAMENWERKING	EENZIJDIGE DOOR- VERWIJZING	AD HOC AFSPRAKEN	SYSTEMATISCHE STRUCTURELE AFSPRAKEN
POSTSECULIERE TOENADERING				
TOLERANTIE VAN VERSCHIL				
EENZIJDIGE AANPASSING				
LEVENSBESCH. CONFLICT				
GEEN LEVENSBESCH. DIALOOG				

Afbeelding 3 | Overzicht van verschillende samenwerkingsvormen tussen religieuze en niet-religieuze sociale organisaties.

Afhankelijk van de politieke en maatschappelijke context, het beleidskader, maar ook de persoonlijke voorkeuren van de maatschappelijk werker of beleidsmaker, kunnen andere samenwerkingsvormen de voorkeur genieten.

Ook moet het duidelijk zijn dat in plaats van te kiezen voor een specifieke vorm van coördinatie, organisaties vaak verschillende vormen van coördinatie gelijktijdig gebruiken. In het ene samenwerkingsproject kan een organisatie er bijvoorbeeld voor kiezen om ad hoc afspraken te maken met de partner, terwijl de afspraken voor een ander, reeds langer lopend project met dezelfde organisatie een meer structurele aard kunnen hebben. Eenzelfde organisatie kan bijvoorbeeld op een zeer systematische en uitgewerkte manier samenwerken met een stadsdienst bij het organiseren van huiswerkklasjes, terwijl ze voor een huisvestingsproject op een meer ad hoc manier mensen doorverwijzen.

Tenslotte moet er op gewezen worden dat de vorm van coördinatie kan evolueren doorheen de tijd. Daar waar samenwerkingen in het verleden bijvoorbeeld ad hoc gecoördineerd werden, of eenzijdig bepaald werden door een van de twee partners, kan samenwerking doorheen de tijd ook duurzamer worden. Dan worden er bijvoorbeeld duidelijke afspraken gemaakt over wat een partner precies op zich neemt en onder welke voorwaarden.

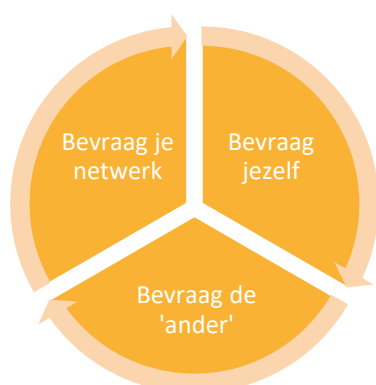
Hoe omgaan met levensbeschouwelijke geïnspireerde principes en praktijken?

Het komt er, met andere woorden, op neer een samenwerkingsformule te vinden op maat van zowel de levensbeschouwelijk geïnspireerde organisatie als de niet-religieuze sociale instelling. Een vorm van samenwerking waar beide partners zich comfortabel, gewaardeerd en gerespecteerd bij voelen.

Handvatten voor eerstelijns werkers

Op de werkvloer lijkt iedereen een mening te hebben over welke plaats levensbeschouwing zou moeten innemen of hoe je hier als sociale professional mee zou moeten omgaan. Jammer genoeg staan tegenover die meningen zelden concrete richtlijnen of handvatten die het mogelijk maken met verschillen om te gaan of zich in het veld te oriënteren. Ook voor **eerstelijns werkers** – sociale professionals die tussen mensen staan, zoals straathoekwerkers – is het moeilijk navigeren. Niet alleen hebben deze professionals hun persoonlijke overtuigingen en achtergrond, ze moeten daarnaast ook schipperen tussen hun eigen werkgever en netwerk enerzijds en de leefwereld van andere mensen en organisaties anderzijds. Zo is het voor velen een delicate oefening om een houding te vinden tijdens een doorverwijzing van een persoon in nood naar een levensbeschouwelijk initiatief of tijdens een buurtoverleg waar levensbeschouwelijk of religieus geïnspireerde actoren aanwezig zijn. Het kan bijvoorbeeld gevoelens van onzekerheid oproepen of mensen kunnen zich onvoorbereid voelen.¹⁶

Om deze eerstelijns werkers houvast te geven, kwamen verschillende academische partners, levensbeschouwelijke organisaties en middenveldorganisaties samen om enkele handvatten te formuleren. Niet alleen kunnen deze handvatten dienen als steun om levensbeschouwing bespreekbaar te maken, ze kunnen ook helpen om de kansen te grijpen die zich tijdens contacten kunnen voordoen. Levensbeschouwing kan namelijk de potentie in zich dragen om tot bijzondere vormen van solidariteit te komen en kan leiden tot kruisbestuivingen tussen verschillende visies op solidariteit en samenleven.

Het is daarom belangrijk om levensbeschouwing ruimte te geven. Een **open dialoog** is aangewezen. We spreken hierbij graag over een 'dialoog op meerdere terreinen', al is het misschien nog beter om te spreken van een 'terugkerende' of 'zichzelf vernieuwende' dialoog. We bedoelen daarmee gesprekken en onderhandelingen die verandering toelaten en ruimte geven aan nieuwe pistes,

¹⁶ Deze tekst is gebaseerd op De Malsche, A. (2024). Navigeren tussen de werkvloer en het werkveld: omgaan met levensbeschouwing voor eerstelijns werkers. In E. Van Wymeersch & B. De Munck (eds), *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (pp.137-146). Acco

strategieën of ideeën, die we niet steeds kunnen voorspellen.

Hieronder bespreken we één voor één deze 'terreinen' en de dialogen die er kunnen plaatsvinden. We geven telkens enkele aandachtspunten mee en bespreken hoe je als eerstelijnswerker die aandachtspunten kan benaderen.

Bevragen van jezelf

Starten doen we met onszelf, want iedereen heeft bepaalde overtuigingen of vooroordelen, en het is belangrijk om deze kritisch te benaderen. Het eerste - en misschien wel het belangrijkste - dat we hierover willen meegeven, is dat we vaak de neiging hebben om levensbeschouwing te **essentialiseren**. We gaan er vaak onterecht vanuit dat mensen helemaal met hun geloof samenvallen en dat we hen in een levensbeschouwelijk vakje kunnen stoppen. Na een korte blik op de maatschappelijke realiteit begint dat vakje al snel uit zijn voegen te barsten. Dat komt doordat geloof voor velen slechts een deel is van wie ze zijn. Bovendien gaan mensen, maar ook organisaties, op heel verschillende, contextgebonden manieren met geloof om. We spreken in dat opzicht ook van ***lived religion***, wat betekent dat mensen, gemeenschappen en organisaties op een andere manier (kunnen) omgaan met hun geloof dan wordt voorgeschreven door heilige teksten of formele religieuze instituties. Wanneer een eerstelijnswerker bijvoorbeeld in contact komt met een gelovig persoon is het daarom erg belangrijk dat diens gedrag niet volledig aan zijn of haar geloof wordt toegeschreven. Een daarbij aansluitende valstrik is het **'culturaliseren' van problemen**. Hiermee bedoelen we de neiging om maatschappelijke problemen, zoals armoede, toe te schrijven aan cultuurverschillen of anderstalig zijn.

Kortom, levensbeschouwing mag dan wel vormgeven aan iemands 'zijn', er zitten vaak nog andere deelidentiteiten, karaktereigenschappen en gebeurtenissen achter iemands handelen. Stereotypen die in het achterhoofd rondzweven, kunnen dus maar beter in vraag gesteld worden. Een denkkader dat je op weg kan helpen om die stereotypen te bekampen, is kruispuntdenken. **Kruispuntdenken** veronderstelt dat je je er bewust van bent dat verschillende deelidentiteiten met elkaar in interactie gaan en iemands positie in de samenleving mee vorm geven. Levensbeschouwing is vanuit dat kader slechts een deel van iemands identiteit, zij het wel een deel dat onlosmakelijk verbonden is met andere deelidentiteiten.

Naast stereotypen bevragen, is het voor eerstelijnswerkers ook belangrijk dat ze hun **eigen levensbeschouwelijke positie in kaart** brengen. Voor sommigen zal dat een uitdaging zijn, want geloof werd doorheen de jaren steeds meer naar de achtergrond geschoven als iets dat geen plaats heeft in een publieke of professionele context. Het kan daarom schrikken zijn wanneer uit de praktijk blijkt dat dit absoluut niet voor iedereen het geval is en je plots te maken krijgt met gelovige mensen of organisaties. Door stil te staan bij de eigen levensbeschouwelijke achtergrond of overtuigingen, zal het ongemak bij zo'n contact minder groot worden. Dat is ook de reden waarom geschiedenis in dit handboek zoveel aandacht krijgt. Ook mensen en instellingen die we als seculier zien, dragen de sporen van een religieuze traditie in zich.

We mogen ook niet vergeten dat heel wat eerstelijnswerkers zelf gelovig zijn. Soms zal dat op de werkvloer voor spanningen zorgen, zeker wanneer de eigen geloofsovertuiging in conflict komt te staan met opvattingen over 'neutraliteit'. Toch kunnen we ook positieve kanten belichten. Op ethisch vlak, en zeker ook met betrekking tot solidariteit, kan een **levensbeschouwelijke positie van een eerstelijnswerker juist een troef** zijn. Het kan bijvoorbeeld deuren openen, vertrouwen wekken of netwerken inbrengen die andere, niet-gelovige eerstelijnswerkers niet hebben. Het kan ook leiden tot motivaties en vormen van solidariteit die in de seculiere welvaartsstaat ontbreken.

'Het is soms zoeken naar de juiste houding,' vertelt een straathoekwerker ons. 'Toen ik met deze job startte, had ik niet verwacht dat ik me op religieus terrein zou bevinden, waardoor ik plots geconfronteerd werd met vragen waar ik niet op voorbereid was. Zo ging ik eens mee naar een voedselbedeling waar men startte met een gebed. Hoe ga je met dat ritueel om? Hoe leg je contacten met die denk- en handelwijze zonder je eigenheid te verliezen? Het zijn vragen die andere collega's ook hebben en waar we op verschillende manieren mee omgaan. Sommige collega's - die zelf niet gelovig zijn - doen bijvoorbeeld elk jaar mee met de ramadan. Zo willen ze zich inleven, bijleren en connectie vinden met anderen. Mijn tip? Neem een respectvolle en positief nieuwsgierige houding aan en laat vanuit die basis gesprekken plaatsvinden.'

Bevragen van de 'ander'

Na de verkenning van eigen positionering, assumpties en vooroordelen is het tijd om een blik te werpen op de relatie tot de 'ander'. Ook hier is het van groot belang dat die 'ander' niet wordt herleid tot een bepaalde geloofstraditie. Tegelijkertijd mogen we de levensbeschouwelijke identiteit van andere mensen niet uit het oog verliezen. Wanneer

een eerstelijnswerker in contact treedt met een 'cliënt' is het bijvoorbeeld belangrijk dat er ruimte bestaat voor de levensbeschouwelijke visie van de persoon in kwestie. Met andere woorden: **verdring het thema niet, maar sta ervoor open**. Wegkijken of iemands levensbeschouwelijke identiteit ontkennen kan ervoor zorgen dat er een vertrouwensbreuk ontstaat. Zoeken naar een balans is dus aangewezen.

We kunnen op een soortgelijke manier kijken naar organisaties of initiatieven die door hun geloof geïnspireerd zijn om solidariteitspraktijken op poten te zetten. Ook dan is het belangrijk dat zij niet herleid worden tot een bepaalde geloofstraditie. Tegelijk is het van even groot belang dat zij hun geloofstraditie niet moeten wegmoffelen. Uiteraard zijn contacten met organisaties die vanuit een ander geloofskader werken niet steeds evident. We geven daarom vier handvatten mee die verder op weg kunnen helpen.

Ten eerste is het belangrijk om het bewustzijn te versterken over de **diversiteit** aan zulke organisaties en initiatieven. Het is niet mogelijk om te spreken van één type actor dat steeds te herkennen valt. Zelfs typologieën maken is door die grote diversiteit moeilijk. Het maakt het ook lastig om deze levensbeschouwelijke solidariteitspraktijken vast te pinnen binnen de klassieke instrumenten van lokaal beleid, zoals sociale kaarten. In plaats van alles systematisch proberen te categoriseren lijkt het ons daarom zinvoller om je stad te leren 'lezen'. Eerstelijnswerkers hebben vaak weet van kleine, informele organisaties die aan hulpverlening doen en/of zijn bekend met grotere middenveldorganisaties in wiens werking levensbeschouwelijke bouwstenen zitten. Daar verder actief naar op zoek gaan, ontdekken en ontmoeten geeft niet alleen ruimte aan de diversiteit aan verschillende actoren, maar ook de mogelijkheid om op organische wijze kennis en vertrouwen op te bouwen.

Ten tweede is het belangrijk dat er tijdens ontmoetingen, contacten of samenwerkingen met levensbeschouwelijke actoren bewustzijn bestaat over **machtsverhoudingen**. Het gaat daarbij niet alleen om rekening houden met elkaars verschillen, maar ook om rekening houden met elkaars capaciteiten en elkaars positie binnen de samenleving. Een seculiere organisatie zal bijvoorbeeld met minder argwaan bekeken worden omwille van haar solidariteitsacties dan een hulporganisatie gelinkt aan een moskee. In die zin is het interessanter om de oude uitspraak 'goede afspraken maken goede vrienden' te hervormen naar 'goede vrienden vinden manieren om met machtonievenwichten om te gaan'. Dat is uiteraard geen makkelijk proces waar één magische oplossing voor bestaat.

We kunnen wel benadrukken dat dat proces gebaat is bij een zoektocht naar complementariteit, waarbij verschillen worden aangewend om elkaar te versterken.

Ten derde willen we eerstelijnswerkers er voor behoeden zich schuldig te maken aan 'wegverwijzing'. Wat we hiermee bedoelen, is een doorverwijzing van een persoon in een kwetsbare positie naar een levensbeschouwelijke organisatie als een soort van 'last resort' of als een gemakkelijksoplossing. Zet daarom de waarde en waardigheid van mensen en organisaties steeds centraal, zodat niemand zich gebruikt voelt. Een andere manier om 'wegverwijzing' tegen te gaan, is door middel van **dialogoog en regelmatige contacten** een zicht te behouden op bestaande noden en mogelijkheden van mensen en organisaties. Dat betekent onder andere dat er rekening wordt gehouden met de capaciteit van levensbeschouwelijk en religieus geïnspireerde organisaties. Heel wat van deze actoren zijn kleinschalig, werken voornamelijk met vrijwilligers en/of hebben geen subsidies. Voor sommigen is dat laatste een bewuste keuze omdat ze op die manier bijvoorbeeld hun autonomie kunnen bewaren, terwijl anderen daarentegen graag willen dat hun organisatie groeit, maar worstelen om voldoende financiering te vinden. Hoe dan ook, het is belangrijk een respectvolle basishouding aan te nemen tijdens contacten en te zoeken naar een waardevolle match.

Ten vierde loont het om te **luisteren naar de signalen**, ervaringen en ideeën van levensbeschouwelijke organisaties. Niet alleen versterkt een luisterende houding de vertrouwensrelatie tijdens contacten, maar het kan ook erg leerrijk zijn voor sociale professionals en hun eigen organisatie. Levensbeschouwelijke actoren zijn namelijk vaak flexibeler in hun werking en minder gebonden aan regels, waardoor ze een ander soort relatie kunnen opbouwen met de buurt en met mensen. Ze hebben vaak meer mogelijkheden om echt te luisteren naar welke noden of bezorgdheden er leven bij mensen en hebben hierdoor een vinger aan de pols. Dat levert op zijn beurt nieuwe kennis op die waardevol kan zijn voor eerstelijnswerkers. Zo kan het aanzetten tot reflectie of inspiratie over eigen praktijken. Hou de oren en ogen dus open en luister naar wat verteld wordt. Op die manier steek je niet alleen wat op over hoe solidariteit door verschillende visies gevormd kan worden, maar leer je ook de noden van een buurt en de noden van (vaak kwetsbare) mensen in die buurt op een andere manier kennen. Een zinvolle relatie met een zingevende partnerorganisatie vraagt een luisterende houding.

"Het is mooi wat jullie doen. Het klinkt als een compliment, maar voor heel wat organisaties die hun nek uitsteken voor kwetsbare mensen kan het voelen als een miskening". Zo vertelt

een brugfiguur uit de Afrikaanse gemeenschap ons hoe hij ooit telefoon kreeg van een ziekenhuis met de vraag of hij een persoon met een psychische kwetsbaarheid kon opvangen en doorverwijzen naar een organisatie uit diens geloofsgemeenschap, omdat alle andere wegen uitgeput waren. Het kwam voor deze brugfiguur aan als doorschuiven van verantwoordelijkheden, zonder ruimte te creëren voor veiligheid voor de patiënt of rekening te houden met de capaciteit van de organisatie naar wie werd doorverwezen. *“We hebben nood aan warme doorverwijzingen, waarbij we vragen wat mogelijk is en elkaar op een duurzame manier kunnen versterken. Inspelen op vrijwilligers hun overtuigingen om anderen te helpen en hen zo taken geven waar ze eigenlijk niet op voorbereid zijn, is nefast voor iedereen”*, blik hij terug.

Bevragen van je netwerk

Het is uiteraard niet altijd evident om contacten met levensbeschouwelijk en religieus geïnspireerde initiatieven en organisaties aan te gaan vanuit de eigen professionele context. Voor sommige organisaties is het ondenkbaar om contacten met levensbeschouwelijke actoren aan te gaan vanuit hun idee van neutraliteit. Gelukkig hebben we nog enkele strategieën die kunnen helpen om de fricties om te buigen naar iets vruchtbaars. Hieronder bekijken we hoe eerstelijns werkers hun eigen netwerk en eigen werkomgeving kunnen bevragen om tot betere contacten met levensbeschouwelijke actoren te komen.

Een eerste manier vraagt een portie zelfvertrouwen, want het krachtigste wapen is de eigen **expertise van de eerstelijnswerker**. Voor sommige mensen kan levensbeschouwing overkomen als een abstracte ver-van-mijn-bedshow of als iets uit een stoffig verleden. Nochtans is levensbeschouwing een maatschappelijke realiteit die met een nuchtere bril moet bekeken worden. Meer zelfs, levensbeschouwing neemt een belangrijke maatschappelijke rol in die vaak miskend wordt. Eerstelijns werkers beschikken over de kennis en ervaring om die maatschappelijke realiteit en maatschappelijke rol van levensbeschouwing mee zichtbaar te maken.

Een tweede tip is het integreren van **brugfiguren** in de eigen organisatie. Hoewel het niet makkelijk is om zulke figuren te definiëren, kunnen we wel enkele eigenschappen omschrijven. Vaak gaat het om mensen die in staat zijn verschillende organisaties met elkaar in contact te brengen, informatie van de ene zijde naar de andere te ‘vertalen’ en/of als vertrouwensfiguur te fungeren. Zulke mensen kunnen erg spontaan ‘bottom-up’ vanuit een bepaalde gemeenschap opduiken of ze kunnen aangesteld zijn binnen een bepaalde

organisatie. Er bestaat dus geen blauwdruk van een brugfiguur. Het loont echter om mensen met zulke eigenschappen in een bepaalde buurt op te sporen en met hen aan tafel te gaan zitten. Het is namelijk zo dat zij vaak beter in staat zijn om kennis en gevoeligheden van levensbeschouwelijke actoren te verwoorden op manieren die voor een 'neutrale' context bevattelijker is. We voegen hier nog aan toe dat er bij contacten met brugfiguren moet opgelet worden dat zij niet overbelast worden, maar dat er naar een win-win situatie moet worden gezocht; laat een brug niet onder zijn gewicht instorten.

Een derde manier om levensbeschouwing bespreekbaar te maken binnen het eigen netwerk, is door gebruik te maken van bestaande **interlevensbeschouwelijke platformen** en deze indien mogelijk te versterken. Heel vaak is levensbeschouwing een blinde vlek binnen een professionele context, waardoor de idee ontstaat dat het er niet toe doet. Nochtans hebben heel wat steden interlevensbeschouwelijke platformen waar verschillende gemeenschappen elkaar treffen en informatie delen over hun activiteiten. Toch blijven deze vaak onbekend. Probeer daarom toenadering te vinden tot die platformen. Niet alleen wordt op die manier het vertrouwen met levensbeschouwelijke actoren in de eigen omgeving gesterkt, maar wordt zo het bestaan van levensbeschouwing zichtbaar en bijgevolg bespreekbaar gemaakt. Aansluitend hierop geven we ook de tip om aanwezig te zijn op activiteiten van levensbeschouwelijke actoren. Vaak worden er in steden ontmoetingsdagen, gespreksavonden of open deur dagen georganiseerd door en voor levensbeschouwelijke organisaties. Wees niet angstig om aan te sluiten en het levensbeschouwelijke lappendeken van een buurt zo verder te ontdekken. Mogelijks ontdek je nog interessante nieuwe spelers die vanuit hun eigen visie aan solidariteit doen.

Tot slot raden we aan om niet te blijven zitten met vragen en twijfels over levensbeschouwing. **Ga discussies niet uit de weg** en hou de ogen open voor bestaande initiatieven of intervisiemomenten waar verschillende ervaringen en expertises samenkomen. Zulke momenten kunnen dienen om negatieve ervaringen om te zetten naar nieuwe lessen. We willen namelijk niet beweren dat omgaan met levensbeschouwing steeds van een leien dakje verloopt. Soms kan het behoorlijk botsen of moeten er stappen teruggezet worden. Zulke moeilijke momenten beleef je het best niet op je eentje. Maak daarom ruimte binnen de eigen organisatie om ervaringen en twijfels te delen en wees niet bang om experts op zulke momenten uit te nodigen.

Hoe omgaan met levensbeschouwelijke geïnspireerde principes en praktijken?

Heb je al deze handvatten doorlopen of uitgeprobeerd en ben je klaar voor meer? Zoals we al zeiden, gaat het om een 'terugkerende' of 'zichzelf vernieuwende' dialoog en staan we nu weer aan het begin met nieuwe vragen en inzichten. Een leerproces gaat nooit voorbij.

Handvatten voor beleidsmakers

Doorheen dit rapport bleek al dat de verhoudingen tussen beleidsmakers en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven niet altijd vanzelfsprekend zijn: er is onder andere sprake van wederzijds wantrouwen en vooroordelen, gebrekkige kennis over elkaars noden en sterktes, en uiteenlopende visies over armoede, solidariteit en hulp. Hierdoor werken initiatieven die hulp en steun bieden aan personen in armoede in eenzelfde stad soms naast elkaar, lopen doorverwijzingen vast, en blijft heel wat inzet, kennis en expertise onderbenut die mensen in armoede ten goede zou komen.¹⁷

Deze problemen hebben voor een deel te maken met beleid. Zowel op het niveau van overheden als van sociaal werk organisaties, tekenen beleidsmakers de krijtlijnen uit voor hoe professionals omgaan met religie en levensbeschouwing. Beleid (of het ontbreken ervan) bepaalt welke beslissingsruimte ambtenaren en eerstelijns werkers hebben in hun contacten met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde sociaalwerkpraktijken, en in welke mate samenwerking als kans of risico wordt gezien. Het beïnvloedt welke relaties mogelijk of ondenkbaar zijn, en welke praktijken aandacht krijgen of stilgezwegen worden. Mensen die vanuit een sociaal werk organisatie, politiek ambt of een overheidsdienst beleidslijnen uittekenen, zijn dan ook belangrijke spelers om meer complementaire verhoudingen te faciliteren en ondersteunen.

Te midden van een veranderend welvaartsregime is het uittekenen van een doordacht beleid rond religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven geen eenvoudige taak. Door de beperkte kennisopbouw rond dit thema is er weinig houvast om beleid vorm te geven dat complementaire verhoudingen kan ondersteunen. In tegenstelling tot de eerstelijns werkers uit het vorige deel, hebben beleidsmakers bovendien niet altijd zelf rechtstreeks contact met deze solidariteitsinitiatieven. Het beeld dat zo ontstaat van dit zeer gevarieerde veld is veelal anekdotisch en kan ideologisch gekleurd zijn. Vanuit die blik dient beleid over de omgang met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven al snel vooral om risico's in te perken en problemen te voorkomen.

---

¹⁷ Deze tekst is gebaseerd op Moris, M. (2024). Complementariteit via jouw beleid: enkele handvatten. In E. Van Wymeersch & B. De Munck (eds), *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (pp.149-162). Acco.

In deze context is het niet verwonderlijk dat we zeer verschillende beleidskaders aantreffen achter de brede waaier aan samenwerkingsvormen tussen religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven en overheden en sociale organisaties. Op het continuüm beleidspraktijken gaande van controle tot laissez-faire, valt op dat er voor interacties in het werkveld maar weinig toepasbare kaders aangereikt worden om keuzes op te baseren. In organisaties en departementen waar religie en levensbeschouwing weinig bespreekbaar zijn, staan eerstelijns werkers en brugfiguren bovendien vaak alleen met hun afwegingen en twijfels.

Het is voor beleidsmakers dan ook een belangrijke uitdaging om op de praktijk afgestemde richtlijnen, mandaten, krijtlijnen en voorwaarden te formuleren voor de manieren waarop sociale professionals en ambtenaren kunnen omgaan met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven.

In wat volgt vertalen we daarom inzichten over de relaties van sociale instellingen en overheden met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven naar enkele handvatten voor beleidsmakers om meer complementaire verhoudingen te ondersteunen.

We staan als eerste stil bij het belang van een reflexieve houding als fundament voor de andere handvatten. Een tweede type handvat gaat over hoe je de vinger aan de pols kan houden bij het religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerd solidariteitslandschap. Ten derde bespreken we hoe je kan bepalen welke samenwerkingsvormen wenselijk zijn voor jouw organisatie. Als vierde en laatste handvat bespreken we waarom en hoe je drempels voor complementaire verhoudingen in beleid kan opsporen.

Een reflexieve houding als fundament

In de geschetste maatschappelijke context is het belangrijk om je eigen maatschappelijke positie, de positie van je organisatie en die van je medewerkers te erkennen, en stil te staan bij de invloed die deze **positionaliteit** heeft op de verhoudingen met religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven. Die reflexieve houding vormt het fundament voor goede relaties met religieus en levensbeschouwelijke geïnspireerde solidariteitsactoren. Je organisatiebeleid kan deze houding aanleren en stimuleren. We bespreken de belangrijkste aandachtspunten hierbij, met name het erkennen en benoemen van machtsverschillen, bewust omgaan met verschillende taal- en begrippenkaders, vertrouwen geven en krijgen, en reflecteren over je eigen zienswijzen en ideeën.

Machtsverschillen

Zowel tussen personen als tussen organisaties bestaan machtsverschillen en ongelijke maatschappelijke posities. Deze zijn wellicht nooit helemaal op te lossen, maar voor een goede verhouding is het wel van belang om ze te erkennen en bespreekbaar te maken. Organisaties en mensen in onze samenleving worden immers ongelijk getroffen door heersende normen en beleidsmaatregelen. Armoede zit ongelijk verspreid onder de bevolking, en ook discriminatie en vooroordelen beperken de handelingsruimte van sommigen sterk. Zo worden sommige religieus geïnspireerde initiatieven voortdurend geconfronteerd met schrijnende situaties van armoede en sociale uitsluiting van specifieke groepen in de samenleving (denk bijvoorbeeld aan mensen met een verslavingsproblematiek of mentale gezondheidsproblemen, mensen zonder wettig verblijf of in een situatie van dak- en thuisloosheid, ex-gedetineerden...), zonder dat ze erin slagen om de noden van de groepen op de beleidsagenda te krijgen.

Kwaliteitsvolle interacties met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven zijn dan ook gebaat bij bewustzijn rond deze ongelijkheden en de dynamieken en frustraties die daaruit kunnen voortvloeien.

Taal- en begrippenkaders

Verschillen in levensbeschouwing leveren uiteenlopende begrippenkaders en taalverschillen op. De woorden die we gebruiken, reflecteren immers onze visie op de wereld en het leven. Het is belangrijk om daar bewust mee om te gaan. Enerzijds is bewustzijn van je eigen **expertise- en beleidsjargon**, en de **assumpties** die bepaalde

woorden weerspiegelen, belangrijk voor de kwaliteit van je interacties. Specifieke termen rond zorg (bv. hulp, aanbod), samenwerkingsrelaties (bv. partner, uitvoerder), solidariteit (bv. herverdeling, toegankelijkheid) en levensbeschouwing (bv. zingeving, neutraliteit) hebben soms een eigen lading en kunnen naargelang de context op verschillende manieren worden begrepen. Het is dus goed om eigen betekenissen en interpretatiekaders te verhelderen. Anderzijds is het ook belangrijk om open te staan voor termen en betekenissen waarmee je nog niet vertrouwd bent maar die gangbaar zijn in levensbeschouwelijke en religieuze netwerken. Informeer je vooraf, bevaag op een niet-oordelende manier wat in eerste instantie vreemd of onbekend klinkt, en ga het gesprek aan over de betekenis van verschillen in woordgebruik. In het beste geval resulteert dit in wederzijdse verrijking van elkaars taal en zienswijzen.

Vertrouwen geven en krijgen

De relatie tussen overheden en publieke instellingen met religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen wordt ten dele gekenmerkt door **wederzijds wantrouwen**. In je interacties met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven kan je daardoor botsen op **vermijndend gedrag**, maar ook sociaal wenselijk gedrag is mogelijk: je krijgt dan enkel te zien en horen wat de ander meent dat je wenst te horen. Een wantrouwige houding vanuit overheden en publieke instanties, soms geuit via een **sterke controledrang**, kan deze dynamiek nog versterken waardoor een vicieuze cirkel ontstaat. Het opbouwen en onderhouden van vertrouwensbanden met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven vraagt daarom bijzondere aandacht, tijd en moeite. Het is belangrijk dat eerstelijns werkers en grenswerkers de ruimte krijgen om hierin te investeren, en dat ze hun bestaande relaties kunnen vrijwaren. In veel gevallen zijn zij het best geplaatst om het effect van beleidsmaatregelen in te schatten op de bestaande relaties. Moedig eerstelijns werkers daarom aan om hun aanvoelen en reflecties hierrond serieus te nemen en reik hen mogelijkheden aan om deze bevindingen ook te communiceren.

Zelfreflectie

Voorgaande punten vertrekken allemaal van een bereidheid om de eigen positie en gebruiken onder de loep te nemen in een breder maatschappelijk kader. Deze oefening staat niet los van de eigen, persoonlijke relatie tot religie en levensbeschouwing. We merken op dat niet-gelovige professionals in de publieke sector soms moeite hebben met

erkennen dat ook zij een eigen voorgeschiedenis hebben met religie en levensbeschouwing, die hun **gevoelens, meningen en ideeën** kleurt. Daarnaast is kennis over religieuze invloeden in de ontwikkeling van de welvaartsstaat en concepten als neutraliteit niet wijdverspreid. Het scherpstellen en bevragen van de eigen beelden hierrond, is een eerste stap om dit gesprek ook te kunnen voeren met werknemers en partners. De verschillen die zo zichtbaar worden, of het gebrek eraan, kunnen een dankbare opstap vormen om bovenstaande punten bespreekbaar te maken.

Inzicht in het religieus en levensbeschouwelijk solidariteitslandschap

Relevant beleid sluit aan bij wat er leeft in je werkgebied of beleidsdomein. In het geval van samenwerking met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven, betekent dit dat je inzicht verwerft in welke spelers aanwezig zijn, en hoe hun interne en onderlinge dynamieken eruitzien.

Dit is makkelijker gezegd dan gedaan. Ten eerste is het landschap van religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven zoals gezegd zeer veranderlijk. Net zo snel als nieuwe spelers kunnen opduiken, verdwijnen er weer initiatieven, en ook qua vorm kunnen initiatieven doorheen de tijd sterk variëren.

Ten tweede zitten niet alle religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven te wachten op contact met een publieke instelling of overheid. We zien hier uiteenlopende redenen voor, zoals negatieve ervaringen en wantrouwen jegens de overheid, angst voor instrumentalisering en een verlies van autonomie, of eigen visies op zorg of de samenleving. We bespreken twee handvatten om voorbij deze drempels te geraken bij het opbouwen van een overzicht: het loslaten van een al te strikte sociale kaart logica, en het valideren van de kennis van eerstelijnswerkers.

Voorbij een sociale kaart logica

Zowel de veranderlijkheid als onafhankelijkheid van religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven bespraken we eerder al als een sterkte: het maakt hen vaak flexibel, wendbaar en laagdrempelig. Tegelijk vormen deze eigenschappen vanuit beleidsperspectief ook een nadeel: ze passen namelijk slecht bij de sociale kaart-logica waarmee zorg in de welvaartsstaat wordt georganiseerd. Overheden streven naar een effectief en transparant geheel van efficiënt samenwerkende partners die een set gedeelde waarden en normen onderschrijven, het gevraagde aanbod realiseren, en

waarop toezicht kan worden gehouden. Religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven blijken hier maar moeilijk in te passen. Net als burgerinitiatieven van mensen in minder geprivilegieerde posities en mensen met een migratieachtergrond, blijven ze daarom **vaak onder de radar** van beleidsmakers.¹⁸

Om relevante religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven binnen jouw beleidsdomein of organisatie in beeld te brengen, hou je best rekening met deze eigenschappen. In de praktijk zien we dat **statische overzichten moeilijk te realiseren** zijn, en snel verouderen. Investeren in het opmaken van een statisch overzicht van initiatieven die in bepaalde hokjes van je beleidsdomein of organisatieaanbod passen, is bovendien weinig effectief om betere samenwerkingen te bekomen. In plaats van de focus te leggen op het opbouwen van een statische sociale kaart als eindproduct, kunnen andere doelen worden geformuleerd in samenspraak met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven. Een meer **tijdelijk en dynamisch overzicht in functie van een gedeeld en gedragen doel**, zoals een thematische stadswandeling, een gids voor dak- en thuislozen of een handleiding voor vrijwilligers die mensen in armoede steunen, heeft veel meer kans van slagen.

Kennis van eerstelijns werkers en brugfiguren valideren

Om de vinger aan de pols te houden is het verder belangrijk om de kennis van eerstelijns werkers, grenswerkers en brugfiguren binnen de organisatie te valideren: welke initiatieven kruisen zij op hun paden? Hoe verlopen deze contacten? En welke initiatieven zouden ze nog willen benaderen? Deze personen hebben vaak vanuit hun werk of persoonlijk netwerk een partiële, maar **doorleefde kennis** over welke initiatieven actief zijn, in hoeverre ze openstaan voor samenwerking, en wat ze betekenen voor mensen in armoede. Deze informatie zit verspreid bij verschillende personen, is meestal ad hoc opgebouwd in functie van een lopend project of samenwerking, en wordt - ook omdat ze niet altijd naar waarde wordt geschat - weinig systematisch bijgehouden. Via **luisterrondes en intervisies** kunnen deze inzichten samengebracht worden en kan een beeld van het religieus en levensbeschouwelijk landschap worden bekomen in functie van je doelstellingen.

---

¹⁸ Jans, M.; Verhulst, N. (2021). *Burgerinitiatieven en de ondersteuning ervan: een veldverkenning* (p.53), Socius.

Daarnaast is het zinvol om **eerstelijns werkers en brugfiguren** te **ondersteunen** bij het verdiepen van hun beeld van zowel waardevolle als meer lastige contacten. Evalueer samen met eerstelijns werkers, grenswerkers en brugfiguren je contacten op hun wenselijkheid, en ga er de dialoog over aan met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven. De inzichten die hieruit voortkomen, zullen helpen bij het verder uitwerken van krijtlijnen die gegrond zijn in de praktijk én afgestemd op de noden van je medewerkers.

Wanneer je religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven in beeld brengt voor je beleidsdomein of organisatie, wees dan tot slot duidelijk en open over je doelstellingen en wat er met de informatie gebeurt. Kies bewust voor een manier van registreren van deze informatie die past bij de band die je hebt met het initiatief, en zorg voor begrijpbare informatie en het nodige vertrouwen om '**geïnformeerde toestemming**' te krijgen, wanneer je van plan bent om gegevens bij te houden en te delen.

Gewenste verhoudingen scherpstellen

Als beleidsmaker ben je in de mogelijkheid om richtlijnen en aandachtspunten te formuleren voor gewenste vormen van verhoudingen en samenwerkingen met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven. Een eerste uitdaging is dan ook het bepalen van wat deze wenselijke vormen precies zijn voor jouw organisatie, je doelstellingen en medewerkers. De **afweging van welke soort relaties nuttig én haalbaar zijn**, is echter sterk contextafhankelijk. Daarom is het handig om als beleidsmaker de verschillende mogelijkheden voor verhoudingen en samenwerkingsvormen te kennen, mogelijke rollen daarbinnen te kunnen benoemen, en voor- en nadelen van specifieke constellaties te leren voorzien. Vanuit dit oogpunt reikten we eerder al het samenwerkingsraster aan in hoofdstuk 6. Om deze denkoefening naar de praktijk om te zetten, is de volgende stap kijken naar wat nuttig is voor de doelen die je wil bereiken, alsook naar wat haalbaar is binnen de context waarin je werkt.

Nuttige, doelgerichte samenwerking

Wat betreft het nut van een samenwerking, zijn eerst en vooral de strategische doelstellingen van de organisatie of het beleidsdomein richtinggevend voor beleidsmakers. Daarnaast is inzicht in de **verbeterpunten van de eigen werking een logisch vertrekpunt** om in te schatten of een nieuw netwerk een meerwaarde kan bieden. Er bestaan heel wat inspirerende manieren waarop religieus en levensbeschouwelijk

geïnspireerde solidariteitsinitiatieven en sociale instellingen en overheden met elkaar omgaan in het kader van steun en hulp aan personen in armoede. Solidariteitsinitiatieven delen bijvoorbeeld specifieke expertise over de noden van mensen in armoede, zorgen voor een breder doelgroepbereik, doen aanvullingen op bestaande dienstverlening, of helpen het draagvlak voor specifieke beleidsmaatregelen te verbreden.

Om vervolgens tot concrete samenwerking met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven te komen, is het nodig te verkennen of je samen doelstellingen voor een samenwerking kan formuleren. **Concrete doelen** blijken duurzame samenwerking te bevorderen. Het vastleggen van de doelstellingen voor samenwerking moet wel altijd gebeuren **in samenspraak met je toekomstige partner**. Een duurzame relatie vereist namelijk dat alle partijen een meerwaarde ervaren. Een te sterke instrumentalisering van solidariteitsinitiatieven is te vermijden. Zo een verhouding kan op korte termijn wel nuttig zijn voor je organisatie, maar zal samenwerking op langere termijn in de weg staan.

Haalbare samenwerking

Haalbaarheid heeft te maken met de termijn waarop je beleid van toepassing is, en de bewegingsvrijheid die je hebt als organisatie tussen relevante regels, partners en actuele gevoeligheden rond religie en levensbeschouwing in je werkveld. Deze twee staan niet los van elkaar.

Wat termijn betreft is het belangrijk om **voldoende tijd** te voorzien voor het verkennen van opportuniteiten en het uitbouwen van samenwerking. Uit onderzoek rond samenwerkingen van lokale besturen en middenveldorganisaties weten we dat nieuwe netwerken tijd nodig hebben om zich te ontwikkelen. Ze ontstaan uit persoonlijke contacten van mensen die vanuit hun specifieke positie binnen een organisatie opportuniteiten voor samenwerking met anderen kunnen zien. Deze zogenaamde 'grenswerkers' (*'boundary spanners'*) gaan grenzen opzoeken en aftasten om vervolgens duurzame verbindingen te leggen die grenzen openen en samenwerking mogelijk maken.¹⁹

---

¹⁹ De Rynck, F.; Pauly, R. ; & Hitchins, T. (2021). *Instrument voor zelfevaluatie: grenswerkers in lokale besturen*. Gent: SCI Flanders (p.2).

Wat bewegingsvrijheid aangaat is het goed om de **juridische en normatieve grenzen** te verkennen waarop je kan botsen wanneer je via je beleid samenwerking wil stimuleren met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven. Zowel bovenlokale als lokale **regels** kunnen mogelijkheden om samen te werken beperken, en de solidariteitsinitiatieven **afschrikken om toenadering te zoeken** tot overheden en sociale organisaties. Voorbeelden van regels die een drempel voor samenwerking vormen, zijn het neutraliteitsprincipe, administratieve vereisten in subsidiereglementen waar kleinere en informelere initiatieven vaak niet aan voldoen, of strikte veiligheidsvoorschriften en kwaliteitscriteria voor diensten als huisvesting, voedsel en zorg.

Naast de toepasselijke regelgeving, is het ook zinvol om je te informeren over huidige **politieke gevoeligheden en eerdere kwesties** rond religie en levensbeschouwing in je beleidsdomein of organisatie. Het klimaat binnen de lokale context of je organisatie heb je als beleidsmaker niet steeds zelf in de hand, maar is bepalend voor het al dan niet slagen van netwerken en samenwerkingen. Dit klimaat is veranderlijk, en wordt beïnvloed door gebeurtenissen uit de actualiteit. Ook **timing** speelt dus een rol. Afhankelijk van wanneer je jouw beleid uitrolt, zal je meer of minder bewegingsvrijheid hebben, en zal het meer of minder tijd kosten om een netwerk op te bouwen.

Opsporen van struikelblokken in je beleid

We bespraken hiervoor al hoe je als beleidsmaker complementariteit kan ondersteunen door een reflexieve houding bij jezelf en je medewerkers te hanteren, de vinger aan de pols te houden in het religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitslandschap, en een beeld te scheppen van wenselijke samenwerkingen. Een vierde en laatste handvat gaat om het detecteren en wegwerken van concrete struikelblokken die uit het beleid zelf komen.

Veel hindernissen op de weg naar complementaire verhoudingen zijn niet intentioneel geïnstalleerd. Vaak gaat het om neveneffecten, conflicterende beleidslogica's uit verschillende beleidsdomeinen, of maatregelen in functie van andere doelstellingen met weinig oog voor het specifieke landschap van religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven. Daarom is het van belang om drempels op te sporen die gewenste verhoudingen in de weg staan. Dit doe je zowel in je eigen beleid, als in beleid van organisaties en instanties waarmee je in aanraking komt.

Je kan hierbij vertrekken van de noden die we kennen bij religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven om een beleidsscan uit te voeren, zorgen dat je ontvankelijk bent voor kritiek uit de praktijk op jouw beleid, dialoog opzoeken, en een signaalfunctie opnemen rond onnodige drempels naar andere beleidsdomeinen en -niveaus.

Beleidsscan: creëert jouw beleid noden?

Verschillende beleidsdomeinen kunnen samen een context vormen waarin religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven moeilijk gedijen omdat ze extra noden creëren. Ze worden bijvoorbeeld wantrouwig benaderd vanuit beleid, hun bestaan en werk wordt amper erkend, ze kunnen geen aanspraak maken op financiële of andere steun vanwege hun religieuze insteek, en hebben vaak moeite om geschikte locaties te vinden omdat ze tussen twee of meer beleidsdomeinen in vallen. Om zich naar de buitenwereld te kunnen richten, moeten deze meer acute noden echter eerst, minstens ten dele, gelenigd zijn. Daarom is het zinvol om een beleidsscan te starten vanuit de noden van deze initiatieven. Iedere nood geeft aanleiding tot het bevragen van je beleid. Moeten initiatieven hun religieuze inspiratie verbergen als ze locaties of middelen van de stad willen? Worden relevante sociaal schaduwwerkers met een religieuze inspiratie mee uitgenodigd op overleg rond armoedebestrijding?

Bepaalde noden die een vlotte samenwerking hinderen, gelden overigens ook voor solidariteitsinitiatieven *zonder* religieuze of levensbeschouwelijke inspiratie. Zijn administratieve procedures of het taalgebruik in je beleidsdocumenten bijvoorbeeld onnodig complex? Geraken geëngageerde burgers aan de juiste kennis om hun solidariteitsinitiatieven te ontwikkelen? Voelen initiatiefnemers zich voldoende erkend, ondersteund en gewaardeerd? Inzichten rond de noden van burgerinitiatieven²⁰ en etnisch-culturele verenigingen²¹ kunnen dus eveneens houvast bieden voor een beleidsscan.

---

²⁰ Jans, M.; Verhulst, N. (2021). *Burgerinitiatieven en de ondersteuning ervan: een veldverkenning* (p.53), Socius.

²¹ Van Dam, S., Bhutani, S., Kanmaz, M., & Raeymaeckers, P. (2019). Netwerken tussen etnisch-culturele verenigingen en welzijns- en zorgvoorzieningen: een weg van versterking. In *Sociaal schaduwwerk: over informele spelers in het welzijnslandschap/Schrooten, Mieke [edit.]; et al.* (pp. 203-216).

Ontvankelijkheid voor signalen

Hoe je beleid wordt beleefd, leer je verder ook vanuit **praktijkervaringen van eerstelijnsverleners**. Net als bij het in beeld brengen van religieus en levensbeschouwelijke spelers, is ook bij het opsporen van noden en drempels de ervaringskennis van medewerkers zeer waardevol. Zij kunnen zowel vanuit hun privéleven als professionele ervaring signalen en kritiek oppikken, die je beleid kunnen versterken.

Daarnaast ondersteunt een open houding, bereikbaarheid en ontvankelijkheid ook het doorstromen van signalen over je beleid vanuit religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven. Eén of meerdere vaste **aanspreekpunten** en een zekere **continuïteit qua contactpersonen**, vergemakkelijken het opbouwen van vertrouwensbanden en het uitwisselen van informatie. Daarbij is het tegelijk belangrijk om te bewaken dat ook **nieuwe spelers voldoende toegangsmogelijkheden** vinden. Zeker wanneer je al een gevestigd netwerk van personen in brugfuncties hebt, is alertheid nodig dat zij niet onbewust aan *gatekeeping* doen.²² Probeer tot slot ook te vermijden dat aanspreekpunten van geloofsgemeenschappen geacht worden om een intern al te diverse groep te vertegenwoordigen.

Dialoog opzoeken

Naast een ontvankelijke houding, kan je ook meer rechtstreeks en proactief nagaan hoe je beleid wordt beleefd. Door dialoog op te zoeken leer je bij over de ervaringen van religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven over hun contact met je beleid of organisatie. Zo kan je ten eerste zorgen voor regelmatige ontmoetingskansen, bijvoorbeeld trefdagen, workshops, of infomomenten waarop wederzijdse kennismaking en gesprek mogelijk zijn. Ten tweede zijn ook meer structurele overlegstructuren van en voor religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven zinvol om dialoog op gang te brengen over hoe meer complementariteit bekomen kan worden. Ook het agenderen van solidariteitswerk op interlevensbeschouwelijke overlegplatformen kan een piste zijn. Ten derde kan het uitwisselen van kennis en ervaringen rond het samenwerken met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven zinvol zijn. Op lokaal niveau bestaat een brede waaier aan experimenten, lessen, uitdagingen en *best practices* die de moeite zijn om uit te wisselen.

---

²² Oosterlynck, S., De Rynck, U. F., De Waele, E., Lamberts, U. M., & Vermeersch, L. (2021). Het Gentse sociale middenveld en midden-veldbeleid: een ecosysteem in beweging.

Signaalfunctie opnemen

Tot slot ontstaan heel wat drempels voor complementariteit in lokale armoedebestrijding op **andere beleidsniveaus** dan het lokale. Als beleidsmaker in een beleidsdomein of organisatie waarvoor religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven een betekenisvolle rol spelen, pik je deze soms op voor ze gekend zijn op andere niveaus. Bovendien ben je als beleidsmaker soms beter geplaatst om deze door te geven aan relevante beleidsniveaus en organisaties. Je kan helpen om drempels in het beleid weg te werken door een signaalfunctie op te nemen, en de relevante actoren **in te lichten over de negatieve (neven)effecten** van hun beleid.

Een pleidooi voor pragmatisme

In dit deel gaven we een aantal handvatten waarmee je als beleidsmaker een rol kan opnemen in het ontwikkelen van meer complementaire relaties tussen religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven en overheden en publieke voorzieningen.

Hoewel men rond religie en levensbeschouwing al snel neigt naar het formuleren van ideologische standpunten en universele principes, zien we concrete oplossingen voor deze soms spanningsvolle verhoudingen meestal niet vanuit deze standpunten en principes ontstaan. We willen dan ook pleiten voor een meer bewuste en pragmatische houding rond dit thema, van waaruit beleidsmakers zich baseren op ervaringskennis en praktijkervaringen wanneer ze beleid maken. Een belangrijke randvoorwaarde daarvoor is dat religie en levensbeschouwing uit de taboesfeer worden gehaald op de werkvloer, zodat visieverschillen, onzekerheden, drempels en grijze zones bespreekbaar worden.

Beleidsaanbevelingen

Bovenstaande handvatten bieden houvast wanneer je op individueel niveau als eerstelijnswerker of beleidsmaker verandering wil teweegbrengen. Vaak liggen de drempels echter niet op het individuele maar op het institutionele niveau. Op basis van de inzichten uit vier jaar Soligion-onderzoek, formuleren we tenslotte nog negen beleidsaanbevelingen voor lokale besturen en relevante actoren uit de Vlaamse Overheid.

1 | Wees bewust van de aanwezigheid van religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven in het welzijnslandschap

Het **Decreet Lokaal Sociaal Beleid** stimuleert gemeenten om een geïntegreerd en samenhangend sociaal beleid te voeren, waarbij het lokale bestuur met partners samenwerkt. Middenveldactoren hebben vaak jarenlange ervaring en expertise, wat hen interessante bondgenoten maakt voor lokale besturen die verantwoordelijk zijn voor maatschappelijke dienstverlening. Erken deze meerwaarde en expertise, en bouw een maatschappelijke dienstverlening uit *samen met* hen in plaats van *voor* hen.

Hoewel deze nood aan erkenning voor alle middenveldorganisaties geldt, onderscheiden levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven zich vaak van andere middenveldorganisaties en publieke instellingen door meer aandacht te hebben voor **spirituele noden en nabijheid**, noden die elders te weinig gelenigd worden maar voor veel mensen wel degelijk aanwezig zijn.²³

De religieuze inspiratie achter initiatieven zorgt er in sommige gevallen voor dat solidariteit een invulling krijgt die verder gaat dan de materiële noden van mensen. Er wordt vanuit een holistisch perspectief naar de gehele persoon gekeken. Vandaar dat we besturen - zowel op lokaal als regionaal niveau - oproepen bewust te zijn van de aanwezigheid van levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven en hun meerwaarde in het welzijnslandschap te erkennen.

Niet alleen inhoudelijk kunnen deze initiatieven een meerwaarde betekenen voor het welzijnslandschap, ook qua **bereik** merken we dat deze initiatieven, zeker in superdiverse steden, vaak andere doelgroepen weten aan te spreken dan publieke instellingen. Door een goede kennis van de gemeenschappen en (sub-)groepen in de samenleving enerzijds,

---

²³ zie onder meer: Ver Elst, D. (2020). A powerful encounter: the relation between diaconia and spirituality. *Acta Theologica*, 40(2), 342-359.

en hun nabijheid anderzijds, bereiken deze initiatieven groepen die een lokaal bestuur minder makkelijk (of veel trager) hoort.²⁴

*Het lijkt een evidente aanbeveling, maar al te vaak merken we dat heel wat lokale besturen en maatschappelijk werkers weinig of geen kennis hebben van het levensbeschouwelijk geïnspireerde welzijnsaanbod in hun omgeving. Ga op zoek naar dit soort initiatieven en leg contact. **Lokale interlevensbeschouwelijke platformen** kunnen een manier zijn om in contact te treden met relevante religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven.*

2 | Zet gedeelde doelstellingen centraal

Vaak komen samenwerkingen tussen publieke instellingen en religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven niet van de grond door argwaan en een te grote focus op de levensbeschouwelijke verschillen.

Wanneer niet de levensbeschouwelijke verschillen maar gezamenlijke doelstellingen centraal staan in de samenwerking, kunnen publieke instellingen en levensbeschouwelijk geïnspireerde hulpinitiatieven tot sterkere maatschappelijke dienstverlening komen. Gedeelde doelen vindt men bijvoorbeeld in het voorkomen en genezen van mentale en fysieke ziekten, of het voorzien van huisvesting voor mensen in een maatschappelijk kwetsbare positie.

Ook wijkgerichte **netwerken rond materiële (nood)hulp** zijn een goed voorbeeld. Deze netwerken zorgen voor materiële hulp voor mensen die te weinig eigen middelen hebben om bepaalde levensnoodzakelijke producten te kopen. Initiatieven die gratis materiële hulp aanbieden focussen meestal op voedselhulp, kledij, klein huishoudmateriaal, meubels en/of hygiëne producten.²⁵ Heel wat religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven bieden dergelijke materiële hulp aan. In bestaande platformen voor materiële (nood)hulp, worden ze dan ook vaak al betrokken.

---

²⁴ Zie onder meer: Schrooten, M., & Trappers, A. (2019). Sociaalwerkpraktijken in religieuze organisaties. In M. Schrooten, R. Thys, & P. Debruyne (Eds.), *Sociaal schaduwwerk. Over informele spelers in het welzijnslandschap* (pp. 95-105). Politeia; Dierckx, D., Vranken, J., & Kerstens, W. (2009). *Faith-based organisations and social exclusion in European cities: National context reports*. Acco; van den Toorn, J., Davelaar, M., Hamdi, A., Reches, L., & van Keulen, M. (2020). *Omvang en karakter van de maatschappelijke activiteiten van levensbeschouwelijke organisaties in Rotterdam*. Verwey-Jonker Instituut; Swyngedauw, K. (2019). Informele netwerken als welzijnsactoren rond verborgen thuisloosheid in het Brussels Gewest. In M. Schrooten, R. Thys, & P. Debruyne (Eds.), *Sociaal schaduwwerk. Over informele spelers in het welzijnslandschap* (pp. 195-201). Politeia.

²⁵ Zie bijvoorbeeld <https://stad.gent/nl/samenleven-welzijn-gezondheid/welzijn/materiele-noodhulp-en-ondersteuning>

*Stel - indien mogelijk - niet de levensbeschouwelijke verschillen maar **gezamenlijke doelstellingen centraal**. De doelstelling kan bijvoorbeeld gaan over het voorkomen en genezen van mentale en fysieke ziekten, of het voorzien van materiële hulp zoals voedsel of kledij.*

3 | Bouw je beleid op basis van co-creatie

De mate waarin een samenwerking als succesvol beschouwd wordt, hangt vaak niet enkel van de gedeelde doelstelling af. Ook de mate waarin relevante partners betrokken werden bij de opstart van een samenwerking of netwerk, en de mate waarin ze daarbij zeggenschap hebben gehad in het uittekenen van de klijtlijnen van het beleidskader waarin ze moeten functioneren, bepalen de slaagkansen.

De netwerken rond materiële (nood)hulp zijn ook voor dit aandachtspunt een goed voorbeeld. Succesvolle netwerken hebben vaak een lange opstartfase, waarbij voldoende ruimte is gemaakt om (1) vertrouwen te winnen van de betrokken solidariteitsinitiatieven, (2) zicht te krijgen op de werking en noden van deze organisaties, en (3) inspraak te geven in het ontwerpproces van het platform.

Betrek relevante organisaties in het uitschrijven van je beleidskader, of het opstarten van contracten en netwerken. Een gezamenlijk gecreëerd kader zorgt voor meer duurzame samenwerkingen.

4 | Geef voldoende handelingsruimte aan gesubsidieerde partners

Wanneer regionale of lokale besturen subsidies verlenen aan (religieus geïnspireerd) solidariteitsinitiatieven, wordt vaak een strak samenwerkingscontract uitgedacht waarin harde en meetbare *targets* worden opgesomd die het initiatief moet behalen tegen het einde van de samenwerking.

Vaak laat zo'n samenwerkingscontract weinig ruimte voor eigen inbreng. Wel vergroot het de administratielast en de bureaucratie. De **ongelijke machtsverhouding** die zo ontstaat, dreigt de autonomie en identiteit van het solidariteitsinitiatief te ondergraven. Bovendien gaat er vaak veel tijd verloren aan administratie dat aan hulpverlening had besteed kunnen worden.

Start bij de opmaak van subsidieovereenkomsten vanuit overleg en gedeelde doelen met een duidelijk beleidskader als kapstok. Formuleer duidelijke en realiseerbare prestaties met

een **beperkt aantal indicatoren die gaan over de essentie** (met name welke impact je voor ogen hebt) en heel beperkt enkele beleidsindicatoren (rond aantallen en dergelijke).

Zorg dat de overeenkomsten een **voldoende lange looptijd** hebben. Dat creëert minder administratieve last bij het bestuur en de organisaties, en geeft financiële stabiliteit bij de levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven.

Laat **witruimte** in de overeenkomst, weliswaar binnen het algemeen beleidskader: niet ieder detail van de overeenkomst hoeft vast gebeiteld te zijn in een contract. Hierdoor ontstaat er handelingsvrijheid voor de organisatie, gebaseerd op vertrouwen.

5 | Investeer in een SPOC -figuur en aandachtsambtenaren, met oog voor brugfiguren in het werkveld

Samenwerkingen tussen publieke instellingen en religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven blijven vaak uit door een gebrek aan kennis en contact.

Brugfiguren - zowel uit het middenveld als binnen de eigen dienst - kunnen een cruciale schakel vormen tussen religieuze gemeenschappen, hun solidariteitsinitiatieven, en de relevante publieke instanties.

*Binnen de gemeentelijke of stadsadministratie kan een 'single point of contact'-lijn of -persoon deze brugfunctie opnemen. Deze SPOC-lijn (binnen grotere steden) **of SPOC-figuur** (in kleinere gemeenten) is dan hét aanspreekpunt voor (levensbeschouwelijk geïnspireerde) solidariteitsinitiatieven uit het middenveld die vragen hebben over regelgeving en subsidieprocedures, of verbeterpunten zien in de werking van bepaalde diensten. De SPOC-bevoegde volgt alle thema's rond levensbeschouwing op en kan organisaties met vragen connecteren met de relevante diensten of verder helpen met de nodige ondersteuning.*

Ook is het nuttig om met **aandachtsambtenaren** te werken: binnen iedere relevante dienst (gaande van armoedebestrijding tot wonen) heeft dan één ambtenaar speciale aandacht voor een religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven.

Zowel een SPOC-figuur als aandachtsambtenaar moet, tenslotte, aandacht hebben voor de personen uit het religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitslandschap die zich van nature als brugfiguren opwerken en erkenning en steun verdienen.

6 | Screen je reglementen op onnodige drempels, maak subsidiëring voor deelprojecten toegankelijker, en werk met masterconvenanten

Verkokering treft nog steeds verschillende beleidsniveaus. Dit gebrek aan samenwerking en communicatie tussen diensten heeft ook effect op levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven.

Wanneer levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteits-initiatieven projectsubsidies proberen aan te vragen bij de (lokale) besturen, zijn deze bijna altijd gekoppeld aan een specifieke dienst en/of domein. Je moet bijvoorbeeld kiezen tussen het indienen van een aanvraag bij de dienst die bevoegd is voor armoedebestrijding, jeugd, diversiteit, of sociale zaken.²⁶

Levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven blijken echter heel moeilijk in een van deze hokjes onder te brengen: ze doen niet louter jeugdwerk of passen niet helemaal binnen de dienst diversiteit omdat ze ook aan armoedebestrijding doen. Deze manier van werken dwingt initiatieven ertoe hun werking op te splitsen in bijvoorbeeld een jeugdwerking en/of armoedewerking en restcategorie, of de religieuze werking onder te brengen in een aparte deelorganisatie, wat soms botst met de identiteit en filosofie van deze initiatieven.

*Eén manier om de verkokeringsdrempels te verlagen voor religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven, is de eigen reglementen te **screenen op onnodige drempels**, zoals een verbod op het betoelagen van religieuze activiteiten wanneer het ook solidariteitsinitiatieven zijn.*

*Ook kan het helpen om betoelaging via **projectsubsidies** mogelijk te maken op basis van een werking of een bepaald **deelgebied** van de organisatie, zonder dat de organisatie als geheel in een specifiek hokje moet passen.²⁷*

*Een andere manier om het hokjesdenken binnen administraties te overstijgen is door met **masterconvenanten** te werken waarin verschillende diensten van het (lokaal) bestuur betrokken zijn en de middelen (uit de verschillende domeinen) gebundeld worden in één overeenkomst. Deze manier van werken vermindert de bureaucratische last voor de*

---

²⁶ Zie bijvoorbeeld: Pradolini, M., & Coppieters, O. (2019). KSC City Pirates, méér dan een club. In M. Schrooten, R. Thys, & P. Debruyne (Eds.), *Sociaal schaduwwerk. Over informele spelers in het welzijnslandschap* (pp. 139-144).

²⁷ Voor een good practice, zie: <https://www.roeselare.be/wonen/welzijn/elk-telt-lokaal-sociaal-beleid-en-subsidies/elk-telt-subsidies-welzijnsbeleid>

ontvanger van de middelen, gezien er ook gewerkt wordt met één aanspreekpunt, en één rapporteringsprocedure.

7 | Versimpel je taalgebruik

De **taal** die gebruikt wordt door de overheid is vaak te complex, wat kan leiden tot fouten tijdens of na de aanvraag van de subsidie of werkingmiddelen.²⁸

Een deel van de oplossing om subsidiëringsprocessen toegankelijker te maken voor kleinere of minder gevestigde religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven, is het professionaliseren van de religieus geïnspireerde (solidariteits)initiatieven zelf: hen vertrouwd te maken met de relevante wetgeving en beleidskaders, en hun management- en communicatieve vaardigheden te versterken indien nodig. Een goed initiatief in die zin is **het postgraduaat 'Lokale Geloofsgemeenschappen'** van Thomas More voor vrijwilligers, medewerkers en leden van het bestuur van een geloofsgemeenschap of religieus geïnspireerd solidariteitsinitiatief.²⁹

Een ander deel van de oplossing kan niet bij de geloofsgemeenschap of het religieus geïnspireerde initiatief gevonden worden, maar moet bij overheidsdiensten zelf gezocht worden.

Maak de taal die gebruikt wordt in projectoproepen of erkennings-procedures toegankelijker. Gebruik beelden en pictogrammen om jouw boodschap extra begrijpelijk te maken. Werk samen met organisaties die eenvoudig taalgebruik stimuleren of breng de expertise binnen in het lokaal bestuur.

8 | Maak onderscheid tussen 'erkenning' en 'subsiëring' van initiatieven

Het Soligion-onderzoek toonde aan dat een aantal religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven graag op een laagdrempelige manier wil kunnen samenwerken met lokale overheidsdiensten.

Voor levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven is samenwerking of beroep kunnen doen op de hulp van de lokale overheid of subsidies vaak een alles of niets verhaal. Je wordt erkend als organisatie, in een specifiek domein en vandaaruit kan je dan subsidies krijgen, lokalen huren, gebruik maken van bepaalde diensten of infrastructuur.

---

²⁸ Ook hier kan Roeselare als een good practice beschouwd worden. Zie: [Subsidiereglement voor verenigingen.indd \(roeselare.be\)](https://www.roeselare.be/verenigingen/indd)

²⁹ Zie <https://thomasmore.be/nl/opleidingen/postgraduaat/lokale-geloofsgemeenschappen/mechelen/basistraject>

Niet alle religieus geïnspireerde initiatieven zijn op zoek naar dat totaalpakket. Soms wil men gebruik maken van een lokaal of simpelweg een contactpersoon hebben bij de lokale overheid. Dat kan echter vaak niet omdat ze als organisatie niet formeel erkend zijn en bijgevolg voor de lokale overheid 'onzichtbaar' zijn.

Maak een onderscheid tussen de erkenning van een organisatie, en de vereisten die aan een initiatief worden gesteld wanneer het beroep wil doen op subsidies.

Erkenning betekent dat er voldaan is aan een aantal basisprincipes en zorgt ervoor dat de initiatieven bijvoorbeeld gebruik kunnen maken van lokalen, korting krijgen bij de uitleendienst, ... Deze vorm van ondersteuning zou weinig administratieve lasten met zich mee mogen brengen.

Subsidiëring betekent dat de organisatie erkend is en daarnaast ook extra prestaties levert waaraan financiële middelen gekoppeld zijn. Aandacht voor eenvoudige procedures, eenvoudig taalgebruik en ondersteuning, zijn in beide gevallen een vereiste.

9 | Denk na over eigen no go's

Hoewel er tal van voorbeelden zijn waarbij religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven probleemloos kunnen samenwerken met publieke instellingen en niet-religieuze welzijnsactoren, bestaan er zeker ook situaties waarin het **levensbeschouwelijke conflict** te groot is om samen te werken.

We denken bijvoorbeeld aan religieus geïnspireerde organisaties die zich kanten tegen het seculiere karakter van publieke instellingen en besturen. Of aan religieuze organisaties wiens ethische standaarden (rond bijvoorbeeld seksualiteit, man-vrouwverhoudingen, ...) te ver verwijderd zijn van die van de publieke instelling of het lokale bestuur. Of religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven die cliënten verplichten om aan bepaalde activiteiten deel te nemen waar je als publieke instelling of bestuur niet achter kan staan.

Ook **niet-levensbeschouwelijk-gerelateerde overwegingen** kunnen hier een rol in spelen. Bijvoorbeeld wanneer een informeel voedselbedelingsinitiatief de voedselveiligheid van hun pakketten niet kan garanderen. Of wanneer men geen veilige omgeving kan garanderen voor bezoekers en vrijwilligers (bijvoorbeeld door een onveilige infrastructuur of geen verzekering te hebben).

Soms zijn de levensbeschouwelijke verschillen te groot en zal samenwerking niet mogelijk zijn. Het is aan de publieke instelling of het lokale bestuur om te reflecteren en te beslissen

Hoe omgaan met levensbeschouwelijke geïnspireerde principes en praktijken?

met wat voor organisaties je wel of niet kan samenwerken, of welke acties partners wel of niet mogen ondernemen.

*Een mogelijk hulpmiddel om deze beslissing te maken kunnen de **'criteria van schadelijkheid'** van het Informatie- en Adviescentrum inzake Schadelijke Sektarische Organisaties (IACSSO) zijn.³⁰ Hierin worden dertien indicaties gegeven die erop wijzen dat de religieuze organisatie van schadelijke sektarische aard is*

---

³⁰ Zie https://www.iacssso.be/Activiteitenverslag_2017-2023.pdf

Bronnen

- Apers, H. (2024). *Explanatory models of mental health: a qualitative study among East-African migrants and Belgian healthcare professionals* (Doctoral dissertation, University of Antwerp).
- Benoot, T. (2023). Geïntegreerd Breed Onthaal: het verbeeldende potentieel van samenwerking om betekenisvolle hulp- en dienstverlening te realiseren. In *Armoede en Ongelijkheid Jaarboek 2023* (pp. 83-97). Universitaire Stichting voor Armoedebestrijding (USAB).
- Broeckaert, B. (2024). Religieus en levensbeschouwelijk Vlaanderen. In E. Van Wymeersch & B. De Munck (eds), *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (pp.33-37). Acco.
- De Corte, J., Roose, R., & Vandenbussche, J. (2019). Het lokaal bestuur en het recht op maatschappelijke dienstverlening: de governance-benadering als hefboom voor sterke partnerschappen met informele actoren. In *Sociaal schaduwwerk: over informele spelers in het welzijnslandschap*. (pp. 275-285).
- De Malsche, A. (2024). Navigeren tussen de werkvloer en het werkveld: omgaan met levensbeschouwing voor eerstelijns werkers. In E. Van Wymeersch & B. De Munck (eds), *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (pp.137-146). Acco.
- De Rynck, F.; Pauly, R. ; & Hitchins, T. (2021). *Instrument voor zelfevaluatie: grenswerkers in lokale besturen*. Gent: SCI Flanders (p.2).
- De Troyer, S.; Maes, S.; Vandekinderen, C.; Ver Elst, D.; Roets, G. (2024). Een relatie onder spanning. In E. Van Wymeersch & B. De Munck (eds), *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (pp.97-114). Acco.
- De Wilde, M., Vandenbroucke, F., Cantillon, B., De Bie, M. (2016). *40 jaar OCMW en bijstand*. Acco.
- Dheedene, L. (2024). Moving Heaven and Earth: Evangelical solidarities in the Flemish welfare regime from a postsecular perspective. Doctoral dissertation Universiteit Antwerpen, Faculteit Sociale Wetenschappen.
- Dierckx, D., Vranken, J., & Kerstens, W. (2009). *Faith-based organisations and social exclusion in European cities: National context reports*. Acco.
- Jans, M.; Verhulst, N. (2021). *Burgerinitiatieven en de ondersteuning ervan: een veldverkenning* (p.53), Socius.
- Maes, S., Schrooten, M., Raeymaeckers, P., Broeckaert, B. (2024). Faith-based organizations and poverty alleviation: a scoping review on definitions and terminology (2010-2021). *Journal of religion and spirituality in social work: Social Thought*.
- Maes, S., Schrooten, M., Raeymaeckers, P., & Broeckaert, B. (2023). Faith based organizations: Types and typologies. A scoping review (2010-2021). *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 42(2), 211-237.

- Maes, S.; Schrooten, M.; Raeymaeckers, P.; Broeckart, B. (2024). Het levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsveld in Vlaanderen. In E. Van Wymeersch & B. De Munck (eds), *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (pp.39-57). Acco.
- Meys, E.& Hermans, K. (2013). *Analyse van de organisatie van het eerstelijns welzijnswerk in een grootstedelijke context*. Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Moris, M. (2024). Complementariteit via jouw beleid: enkele handvatten. In E. Van Wymeersch & B. De Munck (eds), *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (pp.149-162). Acco.
- Oosterlynck, S., De Rynck, U. F., De Waele, E., Lamberts, U. M., & Vermeersch, L. (2021). Het Gentse sociale middenveld en midden-veldbeleid: een ecosysteem in beweging.
- Pradolini, M., & Coppieters, O. (2019). KSC City Pirates, méér dan een club. In M. Schrooten, R. Thys, & P. Debruyne (Eds.), *Sociaal schaduwwerk. Over informele spelers in het welzijnslandschap* (pp. 139-144).
- Schrooten, M., Thys, R., & Debruyne, P. (2019). Sociaal schaduwwerk. *Over informele spelers in het welzijnslandschap*. Politeia.
- Schrooten, M., & Trappers, A. (2019). Sociaalwerkpraktijken in religieuze organisaties. In M. Schrooten, R. Thys, & P. Debruyne (Eds.), *Sociaal schaduwwerk. Over informele spelers in het welzijnslandschap* (pp. 95-105). Politeia.
- Swyngedauw, K. (2019). Informele netwerken als welzijnsactoren rond verborgen thuisloosheid in het Brussels Gewest. In M. Schrooten, R. Thys, & P. Debruyne (Eds.), *Sociaal schaduwwerk. Over informele spelers in het welzijnslandschap* (pp. 195-201). Politeia.
- Van Dam, S., Bhutani, S., Kanmaz, M., & Raeymaeckers, P. (2019). Netwerken tussen etnisch-culturele verenigingen en welzijns- en zorgvoorzieningen: een weg van versterking. In *Sociaal schaduwwerk: over informele spelers in het welzijnslandschap/Schrooten, Mieke [edit.]; et al.* (pp. 203-216).
- van den Toorn, J., Davelaar, M., Hamdi, A., Reches, L., & van Keulen, M. (2020). *Omvang en karakter van de maatschappelijke activiteiten van levensbeschouwelijke organisaties in Rotterdam*. Verwey-Jonker Instituut.
- Van Wymeersch, E.; De Munck, B. (eds). (2024). *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (p.171). Acco.
- Van Wymeersch, E.; Ver Elst, D.; De Munck, B. (2024). Samenwerken in een divers levensbeschouwelijk geïnspireerd solidariteitslandschap. In E. Van Wymeersch & B. De Munck (eds), *God in de Welvaartsstaat: religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen* (pp.119-134). Acco.
- Ver Elst, D. (2020). A powerful encounter: the relation between diaconia and spirituality. *Acta Theologica*, 40(2), 342-359.

Over de auteur

Elisabet Van Wymeersch is postdoctoraal onderzoeker voor het Urban Studies Institute aan de Universiteit Antwerpen. Voor Soligion neemt ze de coördinatorrol op zich.

Werkten mee aan het Soligion-onderzoek

Bert Broeckaert is gewoon hoogleraar comparatieve en medische ethiek, verbonden aan de Onderzoekseenheid Theologische en Comparatieve Ethiek van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (KU Leuven).

Anke De Malsche is verbonden aan de UAntwerpen en werkt binnen het SOLIGION-project als valorisatie manager.

Bert De Munck is hoogleraar Geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen. Hij is de hoofdpromotor van Soligion.

Silke De Troyer is doctoraatsonderzoeker in het sociaal werk aan de Universiteit Gent en de Universiteit Antwerpen.

Peter Heyrman is historicus en afdelingshoofd Onderzoek van KADOC, het Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving van KU Leuven.

Patrick Loobuyck is als gewoon hoogleraar levensbeschouwing en filosofie verbonden aan het Centrum Pieter Gillis van de Universiteit Antwerpen en is gastprofessor politieke filosofie aan de vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschap van de Universiteit Gent.

Sarah Maes is als joint Ph.D.-student verbonden aan CRESC, het Center for Research on Environmental and Social Change (UAntwerpen) en de Research Unit of Theological and Comparative Ethics (KU Leuven).

Els Minne is historica en doctoraatsonderzoeker aan de onderzoeksgroep Cultuurgeschiedenis na 1750 van KU Leuven. Ze bestudeert er armoede-initiatieven met een katholieke identiteit in naoorlogs België.

Marjan Moris is sociaal-wetenschappelijk onderzoeker bij het Urban Studies Instituut van Universiteit Antwerpen en onderzoeksgroep Stadskracht van de AP Hogeschool

Antwerpen. Ze geeft les aan verschillende universiteiten en coördineert onderzoek en onderwijs bij vzw Expeditions, Research in Applied Anthropology.

Stijn Oosterlynck is hoogleraar stadsociologie aan de Universiteit Antwerpen en lid van de onderzoeksgroep Centre for Research on Environmental and Social Change. Zijn onderzoek gaat over armoede en diversiteit in steden, nieuwe vormen van solidariteit, de relatie tussen steden en natiestaten en de politieke sociologie van stadsontwikkeling.

Peter Raeymaeckers is professor in de masteropleiding Sociaal Werk van Universiteit Antwerpen, waar hij voorzitter van de opleidingscommissie is. Hij is onderzoeker bij het Centre for Research on Environmental and Social Change (CRESC).

Griet Roets is professor in het Sociaal Werk, verbonden aan de vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent. Ze is daarnaast één van de trekkers van IDC Stadsacademie, de Permanente Vorming Armoede & Participatie, en de Academische Werkplaats De-institutionalisering.

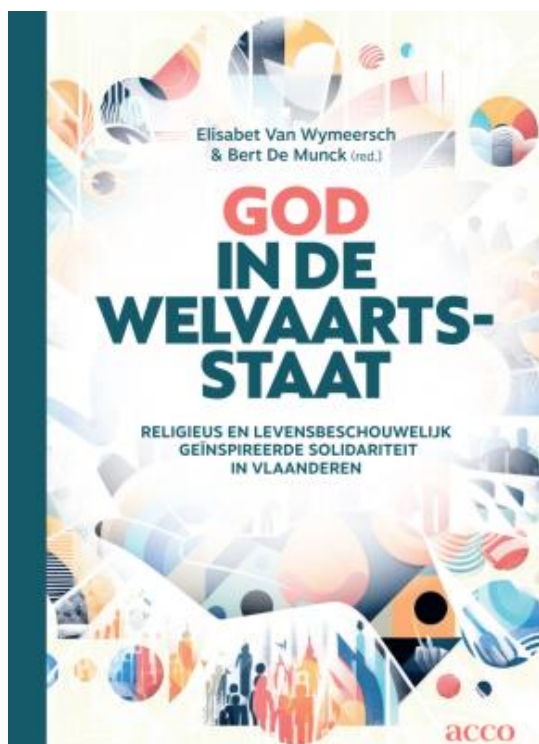
Mieke Schrooten is onderzoekster bij het Onderzoekscentrum Sociaal Werk van Odisee hogeschool en CRESC, het Centre for Research on Environmental and Social Change (UAntwerpen). Ze is professor in de masteropleiding Sociaal Werk van Universiteit Antwerpen.

Caroline Vandekinderen is als postdoctoraal medewerker verbonden aan de vakgroep sociaal werk en sociale pedagogiek (UGent) en is wetenschappelijk medewerker aan de HoGent.

Dries Ver Elst is doctoraatsonderzoeker bij CRESC, het Centre for Research on Environmental and Social Change (UAntwerpen).

Kaat Wils is hoogleraar moderne Europese cultuurgeschiedenis aan de KU Leuven.

Gerelateerde publicaties

Handboek 'God in de Welvaartsstaat. Religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen

Soligion - Acco

Het Soligion-team deed vier jaar onderzoek naar religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit in Vlaanderen. Op basis van hun bevindingen schreven ze dit boek. Als lezer krijg je inzicht in het huidige levensbeschouwelijke landschap in Vlaanderen en zijn solidariteitswerk; de moeilijkheden in de relatie tussen levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven, publieke instellingen en seculiere actoren; de context waarin die moeilijkheden ontstaan; handvatten voor eerstelijns werkers en beleidsmakers over hoe ze kunnen omgaan met religieuze en levensbeschouwelijke solidariteitsinitiatieven om tot de best mogelijke verhoudingen te komen.

e-Course 'God in de Welvaartsstaat'

Soligion - Hannah Arendt Instituut

Binnenkort met vier nieuwe video's

Deze online training reikt medewerkers van lokale besturen, sociale professionals en middenveldorganisatie handvatten om tot betere samenwerkingen met religieuze of levensbeschouwelijke geïnspireerde solidariteitsinitiatieven te komen.

 SOLIGION